
A Brief Discussion On Old Age Adjustment

Barnali Saikia Research Scholar Dept. of Education, Dibrugarh University Email:
barnalisaikia3@gmail.com

ABSTRACT

People enter into old age when they are nearing the end of their lives. Despite their desire to live a long life, the changes that occur during this age are unavoidable, unpleasant, undesired, and trouble-filled to the people. Changes in physiological, cognitive, and personality characteristics occur, just as they did earlier in life. Many individuals assume that intellectual developments are terrifying. Personality is another trait that isn't expected to stiffen with age, but recent study has shown that personality is changeable rather than rigid. Other life transitions, such as retirement, the death of a spouse, or a change in living circumstances, might be difficult to adjust to. They emphasise the exhilarating and adventurous spirit of youth at the time. These are the types of circumstances that make a person feel ineffective and socially alienated. However, if a person perceives these changes positively and sees aging as a positive aspect, age does not become a problem, even if the body begins to fail. Their positive outlook will equip them with the energy to live a joyful life despite their challenges. Problems happen at every stage of life, and we must face them head on in order to make healthy changes as we go.

Keywords: old age, adjustment

1.0 INTRODUCTION:

The aging process is a natural component of life. It is called the evening of life. It refers to ages that are approaching or above a human's life expectancy. It's an unavoidable, unpleasant, undesired, and trouble-filled stage of life. But it's worth noting that while everyone wants to live a long life, they don't want to grow old. It's paradoxical that, no matter how unpleasant old age is, it's unavoidable in life. Before leaving this earthly world, a man is required to go through the trials and joys of this age, as well as the other phases of life.

Older people have fewer regeneration capacities than younger people, making them more susceptible to disease, disorders, and illness. The reason for this is that their bodies are gradually degrading, and they experience greater difficulties, particularly with movement. Osteoporosis is a disease that weakens the bones and is becoming increasingly frequent as people become older.

Senescence is the organic process of aging, gerontology is the medical study of the aging process, and geriatrics is the study of disorders that affect the aged. Other social challenges that the elderly encounter include retirement, loneliness, and ageism.

Old age is not a specific biological stage, because it fluctuates culturally and historically, it Although many countries and communities perceive old age as happening anywhere from the mid-40s to the 70s, 60 or 65 is the age of eligibility for retirement and old-age social programmes in most contemporary western countries.

There are other terms for old people such as "senior citizens" or "elders". Elders are thought to be smart because they have accumulated a wealth of experience over the course of their lives. Many cultures hold elders in high regard and rely on them to pass down knowledge to the younger generations.

2.0 OBJECTIVES OF THE PAPER:

- To discuss the change in physiological functions, intellectual functions, personality and self-concept
- To discuss about various sources of adjustment difficulties in old age.
- To discuss the positive effects of viewing old age constructively.

3.0 DISCUSSION:

3.01 To discuss the change in physiological functions, intellectual functions, personality and self-concept:

Every stage of life has its own set of modifications that distinguish one period from the next. People go through a variety of changes from birth to death. Every stage of life brings about change, which cannot be avoided. Changes in earlier phases allow an individual to learn more about their surroundings, while in later stages, changes limit an individual's ability to undertake certain tasks.

The changes take place in some aspects such as physiological, intellectual and in personality that may be discussed below:

3.01.01 Changes in Physiological Functions

The aging process causes physiological changes in all organ systems. The output of the heart reduces. Arteriosclerosis develops as blood pressure rises.

With age, the brain loses weight and volume, and processes in the central nervous system slowdown, which starts in middle adulthood and accelerates in late life.

Reduced generation of B and T cells in the bone marrow and thymus, as well as lower activity of mature lymphocytes in secondary lymphoid organs, are all impacts of aging on the immune system. As a result, the old do not respond as well to the immunological challenge as the young.

Their physical appearance deteriorates as they grow older. Their skin is wrinkled and spots are visible. People get shorter as they get older, and muscular loss causes weight loss after the age of 60.

Color vision and depth perception frequently deteriorate as visual acuity declines with aging. Color distinction is reduced as the lens of the eye yellows with age. Hearing

loss normally occurs in middle age but does not become a significant problem until late life. Smell and taste can deteriorate, however in healthy older persons, the deterioration is minor. Changes in touch sensitivity are linked to aging, but for most elderly people, this is not an issue. In late adulthood, pain sensitivity declines.

3.01.02 Changes in Intellectual Functions:

Many people worry that as they get older, their intellect would fade away, leaving them with cognitive disability and irrationality. However, intellectual loss is not a natural part of the aging process. The stereotype that the elderly lose general cognitive function or that such loss, when it occurs, is always disruptive is not supported by research. Although older persons learn more slowly and do worse on activities requiring imagination and memorization than younger adults, they may be deficient in specific mental tasks. They compensate for wisdom, specialist knowledge, and practical understanding gained via life experience.

Many senior citizens lament their inability to recall information as well as they formerly did. Memory impairments appear to be caused by short-term sensory storage issues rather than long-term memory processes. That is, older folks have a lot easier time remembering names and places from the past than they do learning and remembering new knowledge.

Practice and repetition may help minimize the decline of memory and other cognitive functions. Researchers have found that older adults can improve their scores on assorted tests of mental abilities with only a few hours of training. Working puzzles, having hobbies, learning to use a computer, and reading are a few examples of activities or approaches to learning that can make a difference in older adults' memory and cognitive functions.

Recent decades have witnessed older adults' growing interest in continuing their education. Although keeping up with a class of 20-year-olds may be a challenge, older adults can learn new information if it is presented, slowly, and over a while. Older adults also can enrich the learning process for others through the insight and wisdom they've gained from life experience. Through the knowledge and wisdom obtained from life experience, older folks can also increase the learning process for others.

Older folks who keep their minds active and fit continue to learn and grow, though at a slower pace than their younger counterparts. Patience and understanding (on both the elderly and their loved ones' parts), memory training, and continuing education are all vital for retaining mental capacities and quality of life in later life.

3.01.03 Changes in Personality and Self Concept:

It's difficult to predict how aging will affect a person's personality. Over time, some people become less demanding and more forgiving. They might be happier with themselves and more accepting of others. They may also be less distrustful and protective, more open to new experiences, and more appreciative of beauty and kindness.

Other people's personalities alter as they get older, making providing care more difficult. Some senior citizens become reclusive, while others become more commanding and demanding. It's only natural for caregivers to become frustrated in these situations. It's natural for people to feel as if their greatest attempts to aid others are futile or unappreciated.

Several hypotheses have been proposed to explain how people's personalities change as they age. The early research revealed that as people grew older, their personalities got more inflexible and had limited development. More recent research, dating back to the 1970s, has demonstrated that personality traits are stable throughout adulthood and old age. As a result, personality would not become inflexible, but rather would continue as it had been since adulthood.

Current personality theories, on the other hand, see human growth as a multidimensional and multidirectional process involving the co-occurrence of gains, losses, and stability. According to this paradigm, humans have the ability to alter (plasticity) as well as maintain and regain adaption when confronted with limiting situations, which aids in the regular growth process throughout life. Thus, personality traits may be adjustable in old age, especially because persons at that age are more likely to be presented with stressful life circumstances that necessitate adaptation. Although many people can preserve their personality stability in typical life situations, it may be assumed that personality will change to adapt to life changes in more complex scenarios.

Depression is a common mood disorder in senior citizens. According to studies, one of the key triggering causes of depressive symptoms in old age is personality. The combination of low dominance and high neuroticism has been linked to the onset of depression in the elderly. High levels of extroversion and low levels of neuroticism, on the other hand, appear to be linked to a lower risk of mortality in old age. Other research has found that optimistic people have a better health status, live longer, have a more pleasant mood, and achieve more success than pessimistic people, who are more likely to acquire depression and have a worse health state.

Self-concept, like other aspects of personality, develops over time as a result of interacting biological, developmental, and social processes. It is learned through patterns of social interaction, and it evolves as children and adults gain new cognitive and intellectual capacities and face new social demands and procedures.

Because theory and research on self-concept among the elderly are lacking, it is difficult to explain self-development in later life. According to Suls and Mullen (1982), social comparisons are less significant at this stage due to the loss of comparison with others. As a result, temporal comparisons are common, particularly in reminiscing or life review (Butler 1963). Reminiscing about former events, roles, and identities helps to restructure one's self-concept, which can lead to more positive self-evaluations. Self-concept peaks in the late adult years (roughly 65-75), until physical and cognitive deterioration, which is associated with failing health, less flexibility, limited social

interaction, and role-identities (Britton & Britton 1972), precipitates negative thoughts and feelings about the self (Britton & Britton 1972).

3.02 To discuss about various sources of adjustment difficulties in old age.

Adjustment, as defined by us, refers to an individual's ability to fulfil his obligations well in a variety of situations. It is concerned with the individual's ability to cope effectively with his surroundings. We also understand that the term "adjustment" has two different meanings. In one definition, it is a continuous process in which a person modifies his conduct to generate a more harmonious relationship between himself and his surroundings; the focus of his efforts may be on changing his behaviour and attitudes, or both.

Due to physical, psychological, and social changes, people in their later years face a variety of adjustment issues. These changes occur in prior phases of life as well. However, the alterations allowed them to explore more of the world, whereas the changes prevented them from undertaking some tasks or activities in their older age. It's thrilling to be able to do things that you previously couldn't, but being able to accomplish something and then not being able to do it again can lead to depression.

Some of the sources that are common among the old people which are responsible for creating adjustment difficulties during old age are discussed below:

3.02.01 Emphasis on Youth:

Someone who is young and still growing up is referred to as a youth. They are energised and powerful at this time. Diseases have a hard time attacking them. It is the best of all the stages where a person explores his surroundings and learns new things in life, but old people are not as energetic and robust as young people, and they are more susceptible to diseases, which adds to their issues. They are unable to live as comfortably as they did when they were younger. Some older individuals will object, claiming that old age begins only when you begin to feel old. As a result, they may claim that "age is determined by temperament rather than years."

Some people try to slow down the aging process by taking a lot of vitamins, getting sex hormone therapy, and having cosmetic surgery to hide the indications of aging. Many elderly people try to hide their age by looking like teenagers, becoming more daring, and participating in more physical activities. This mindset is a result of our youth-obsessed culture, which forces elderly people to avoid acknowledging their advancing years. However, the truth remains that one's health is deteriorating. Diabetics, arthritis, hypertension, breast cancer, heart disease, and repeated hospitalizations all contribute to a sense of despair and pessimism among this demographic.

Some elderly people are always criticizing their inability to achieve anything due to their age. To put it another way, they refuse to accept their limitations and instead reminisce about their youth. However, this causes them troubles. They become increasingly unable to embrace the changes of old age the more they reflect on their youth. They are becoming increasingly unhappy and unhealthy.

3.02.02 Retirement and financial hardship:

Retirement comes with its own set of challenges. They were surrounded by others and engaged in work when they were at work, but then suddenly find themselves out of job. At this time, they also realise that their parental responsibilities are winding down, since their children have completed their education and are working in locations far from home. Their involvement is no longer desired or required as a result of these changes. All of this isolates them from their family, friends, and co-workers, badly affecting their sense of self-worth and identity.

They are not only dislocated when they leave the job, but they also lose a nice salary. They have gone from being the primary breadwinner to becoming a mere dependent as a result of the lower income. They are unable to meet their requirements. They must rely on others for every tiny necessity. Once they used to be able to meet the demands of others, but now that it is their turn, they feel helpless, which leads to sadness. To make matters worse, it's distressing not knowing how far ahead one must plan or how long one must rely financially on his children to meet his needs. He becomes even more despondent as a result of this. This has a negative impact on the lives of the elderly.

People in today's consumer society do not have enough money to assist their parents financially, nor do they see it as their moral responsibility. This is a really sad scenario that requires immediate attention.

3.02.03 Difficult Living Arrangement

At any age, the family is the source of emotional, social, and financial support for the individual (Soldo and Agree, 1988). The ability of elderly people to cope with changes in health, income, social activities, and so on is heavily reliant on the assistance they receive from their family members. Gender, health state, the presence of a disability, social level, and societal norms all influence older people's living arrangements. During social, economic, and psychological crises, generations of older Indians have sought refuge in the extended family system. Even in rural areas, though, the conventional family is rapidly vanishing. Families are becoming more nuclear and smaller as a result of urbanisation, and they are not always capable of caring for elderly relatives. It is also common for children to relocate abroad owing to their work, and as a result, they are unable to keep their parents with them. As a result, many choose to place their parents in old age homes or with caregivers.

They require love, care, and support from their loved ones as they grow older. They are incapable of performing things hence they need support from others in practically every area. They expect not only a place to live, but also to be surrounded by people they care about. However, keeping them away from this causes them to become depressed as a result of being ignored and unloved.

3.02.04 Feeling of Social Isolation and Uselessness:

Modern culture has given us the problem of loneliness and isolation. An elderly individual is forced to live on an island by society. He frequently loses his spouse and old pals. They

are also lonely because they have retired from a work. When they were working, they were surrounded by a large number of people; however, when they retire, the number of individuals they come into contact with rapidly decreases.

Loneliness has a negative impact on their mental health, which manifests itself in physical issues. In recent years, elderly insecurity has been a major source of concern, particularly in major cities. They are usually left alone with attendants to look after them.

At this time, they also realise that their parental responsibilities are winding down, since their children have completed their education and are working in locations far from home. Their involvement is no longer desired or required as a result of these changes. Furthermore, their health prevents them from working to generate money or helping others. They must rely on others for everything, even their day-to-day tasks. They started feeling useless for others generates mental difficulties and resulting in their behaviour.

3.02.05 Death anxiety:

The end of life becomes a source of concern for many elderly people. People tend to become less engaged in life as they become older and more concerned about death. This is especially true for elderly adults whose physical or mental health is deteriorating. When their health deteriorates, individuals tend to focus on and become preoccupied with death. Another risk is the death of a spouse in old age. The loss of a partner might leave you feeling lonely and isolated. The death of close friends or relatives can cause shock in the elderly, discreetly reminding them of their frailty. A person's death, as well as the lives of their dependent spouse and children, might cause anxiety. This population's vulnerability to illness and impending mortality is a persistent source of stress, causing adjustment issues.

3.02.06 Changing Values:

In many civilizations, the 'cultural status' of the elderly has fallen in the modern era. Elders are no longer considered as wisdom bearers, but as an unavoidable burden. This mindset is linked to changing influences such as increasing urbanisation, industrialization, Westernization, women's shifting roles, and the dissolution of traditional family structures and roles. Individualistic and self-centered social vacuums are replacing the mutuality of familial and communitarian notions in our culture. All of these shifting tendencies have a direct impact on our attitudes toward and responses to the aged. As a result, elderly parents are occasionally abused, dispossessed, tormented, abandoned, or thrown in old age institutions, with a significant portion of this community dying in loneliness and shame. As a result, the older population suffers from severe emotional pain and social isolation, which leads to maladjustment during this time.

3.02.07 Health:

One's attitude, identity, and relationships are all influenced by one's health. Most of the population has difficulties embracing the truth of the process of aging once they begin to observe indicators of old age like grey hair, wrinkles, blood pressure changes, failing

eyesight and hearing abilities, decreasing sexual drive, etc. Millions of women suffer from osteoporosis, which causes discomfort, restricted movement, and spine shrivelling. There is a gradual deterioration of one's health. Diabetics, arthritis, hypertension, breast cancer, heart disease, and repeated hospitalizations all contribute to a sense of despair and pessimism among this demographic. Deteriorating health can lead to a reduction in mobility and an increase in dependency. Anxiety and worry are common in this population as their health deteriorates. Physical changes can have an impact on a person's self-confidence and sense of security. An elderly person may undergo an emotional collapse if they do not receive enough support and care.

3.02.08 Declining Mental Ability:

Mental and cognitive abilities may deteriorate as people age. There could be a deterioration in mental abilities, such as a slowing of learning new things and a slower processing of information. It is common knowledge that elderly people take longer to respond, think more slowly, and are less able to grasp new concepts or acquire new abilities. Memory loss is normal as people get older. Dementia, or the loss of memory and other cognitive faculties, has a significant impact on daily living. They develop symptoms such as poor memory, intolerance of change, disorientation, restlessness, insomnia, failure of judgement, the gradual formation of delusions and hallucinations, extreme-mental depression and agitation, severe mental clouding in which the individual becomes restless, combative, resistive, and incoherent, and severe mental clouding in which the individual becomes restless, combative, resistive, and incoherent. Strange behaviours such as wandering, physical violence, verbal outbursts, depression, and psychosis can all be signs of dementia. Alzheimer's disease affects a small percentage of people, and it is caused by nerve cell destruction in parts of the brain that control memory and other mental abilities. The cognitive flaws related to dementia and Alzheimer's disease substantially interferes with regular functioning of a person in mental capacities, emotional balance and interpersonal interactions and they get less adjusted individual with time for these issues.

3.02.09 Mental Health Problems:

Apart from these mental deficiencies, some elderly people suffer other mental health issues. Psychotic depressions are more common in the elderly. Some of them develop depression, which is characterised by feelings of hopelessness and worthlessness, while others show signs of paranoia, which is characterised by suspicion and distrust of others, and hypochondria, which is characterised by dread of deadly illnesses. They become reliant as their mental abilities deteriorate. They have lost faith in their own abilities and judgments, despite their desire to manage the younger ones. They desire to be active in every aspect of family life and business. Because of the generation divide, the younger generation may disregard their comments and advise. They begin demanding their rights and power instead of adopting a sympathetic attitude toward the elderly. This may make them feel as if their dignity and value have been taken away from them. Their children

become depressed as a result of their feelings of deprivation, and they withdraw themselves from the people around them.

3.03 To discuss the positive effects of viewing old age constructively:

There is a current movement in which misconceptions about aging are being challenged. The concept of a losing process has been replaced with the belief that the most advanced stages of life can be fertile ground for new accomplishments motivated by a desire for enjoyment and personal fulfilment. Experiences gained and information gained are gains that allow for the exploration of new identities, the implementation of projects left unfinished in previous phases, and the establishment of more profitable interactions with the world of young and old people. In line with this notion, the elderly stated that while the body may be aging, it will still serve all of its functions. It wasn't the same as it used to be, but it was more effective. It is a kind of happiness that they have learned from experience, that old age can be better thought and discussed without the myths and prejudices imposed by society. Liking their old body, with its needs for care and love, requiring more training to have it work properly, patience because they do not always remember how the day was, is a kind of happiness that they have learned from experience, that old age can be better thought and discussed without the myths and prejudices imposed by society. People should be enthused about something that isn't related to their current position, but is related to something that isn't related to their pessimism (for old age to be a positive experience it should be accompanied by continuous opportunities of health, participation, and security).

The World Health Organization coined the term "active aging" to describe this phenomenon at the end of the 1990s. The statement was developed with the goal of conveying a message that went beyond healthy aging, acknowledging that the elements and sanitary attention shaping the way individuals and populations age were the pain references. The modern society places a high value on youth, despite the fact that aging is a natural process that affects all humans. Having a negative attitude toward this stage of life causes the elderly to have the same attitude, which is one of the predefined meanings of old age. People who are unaware of this process absorb and pass on incorrect perceptions that contribute to isolation, both directly and indirectly, in order to isolate and accelerate the aging process. As a result, it is well recognised that men and women age in distinct ways. It isn't a question of who adjusts to it better or worse. All of the interviewees attempted to distinguish their individual experience from that of an elderly person in general: in this way, they all oppose rather than adapt to old age. An elderly person is always someone else; the truth of old age is disconcerting. Women adapt to old age better than males because they maintain a network of exchanges as they age, providing services mostly connected to caring for their grandkids and maintaining tight relationships with their family and descendants. This perspective, on the other hand, assumes that old age is a shared experience for both men and women. As a result, it is recognised that everyone ages in their own unique way, and that they can either live an

active life or find it difficult to find joy in life, or they can become excessively reliant on others.

Another concept, "successful aging," has gained popular in gerontological study in recent decades. It has evolved into a catch-all phrase for a wide range of more particular structures and instruments. Rowe and Kahn (1997) described successful aging as having three primary components: a low risk of disease and disease-related impairment, strong cognitive and physical functional capacity, and active participation in life. Furthermore, part of the concept of successful aging is a process of ongoing adjustment. It's important to remember that successful aging entails aging properly, as opposed to not aging at all. Furthermore, Depp and Jeste (2006) found that about a third of the elderly have aged successfully in their meta-analysis. Younger age, no smoking, no disabilities, musculoskeletal disorders or diabetes, and to a lesser extent, continued physical activity, social contacts, improved self-perception of health, less depression, and less cognitive decline or medical issues were all predictors of good aging.

Various theories on successful aging have been established. The idea of successful aging, according to The Model of Selective Optimization with Compensation and the Socio-emotional Selectivity Theory, denotes the resilience of persons who achieve a positive balance between gains and losses during the aging process (Baltes & Baltes, 1990). These authors claimed that older people might adjust for such losses and yet be content with their lives. Adaptive resource allocation procedures, which play a vital role in all functional domains and at all levels of analysis, are used by older individuals (e.g., interpersonal, behavioural, neuronal). Not only do optimization and compensation procedures generate resources, but they also rely on their availability. Optimization and compensation processes can be seen in the usage of technology and the acquisition of new skills. When losses begin to exceed gains in old life, selection becomes more apparent. As a result, older individuals focus on the most important goals, restructure their goal priorities, disengage from original goals, and define new goals (Freund & Baltes, 2002).

Adjustment to aging was considered as a dynamic phenomena that might be aided by ensuring the best possible fit between the person's demands and the characteristics of the environment. As part of the concept of successful aging, a process of long-term adjustment was suggested. Furthermore, some authors proposed other correction schemes. Goal-setting, self-acceptance, personal progress, meaning, and purpose in life, as well as basic resources, attitudes toward life, and self-referent beliefs, were later incorporated into adjustment definitions.

So, from the discussion it is understood that viewing the age positively and constructively helps a person to lead a normal and well-adjusted life before he makes an exit from life. It gives him the positive vibe that gives him power to lead the life normally though he poses some difficulties. Difficulties are there in every phase of life but it is us who can change those difficulties into opportunities. So, it is very much essential to have a positive outlook towards the age to maintain a peaceful life.

4.0 CONCLUSION:

Old age is a stage of life that people go through just before they die. The changes that occur during this period are unwanted, unattractive, and uncomfortable by the people, despite their desire to live a long life. Changes occur in physiological, cognitive, and personality aspects, just as they do in earlier stages of life. Intellectual transformations are not as dreadful as many people believe. Another characteristic that was not supposed to be stiff in old age is personality, however current research has demonstrated that personality is not hard but malleable. Other changes in one's life, such as retirement, the loss of a spouse, or a change in living arrangements, might be tough to adjust to. They tended to emphasize on the thrilling and adventurous nature of youth at the period. These are the kinds of conditions that make a person feel useless and isolated socially. However, if a person views these changes favourably and views aging as a good factor, age does not become a problem, even if the body becomes less supportive. It is their optimistic attitude that will provide them with the energy to live a happy life despite their difficulties. Problems arise in every stage of life, and we must confront them in order to make healthy adjustments through the stages of life.

5.0 REFERENCES:

- Aron (2011). Difference Between Young People and Old People. Difference Between .com. <https://www.differencebetween.com/difference-between-young-peopleand-old-people/>
- Chaube, S.P. (2007). Developmental Psychology. Hyderabad: Neelkamal Publications Pvt. Ltd.
- Glisky, E.L. (2007). Brain Aging: Models, Methods, and Mechanisms. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK3885/>
- Intelligence and Memory: Age 65+, Developmental Psychology. Retrieved from <https://www.cliffsnotes.com/study-guides/psychology/development-psychology/physical-cognitive-development-65/intelligence-and-memory-age-65>
- Irigaray , T. Q. & Schneider, R.H. (2007). Characteristics of personality and depression in elderly women of the University for the Third Age, Revista de Psiquiatria do Rio Grande do Sul. Retrieved from http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_serial&pid=0101-8108&lng=en&nrm=iso
- Mathew, I.V. (2016). Psycho-Social Problems of The Old Age, Revive, Retrieved from <http://revivemegod.com/2016/10/14/psycho-social-problems-of-the-old-age/>
- Personality changes for the better with age (2003). American Psychological Association. Retrieved from <http://www.apa.org/monitor/julaug03/personality.aspx>
- Santrock, J. W. (2011). Life-Span Development, New Delhi:Tata McGraw-Hill Education Pvt. Ltd.,

- [Seegmiller, J. E. & Boss, G.R. \(1981\). Age-Related Physiological Changes and Their Clinical Significance. Western Journal of Medicine, 434–440. Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1273316/?page=1](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1273316/?page=1)

ISSN-2250-2475

আবেষণ

পঞ্চদশ সংখ্যাঃ ২০২২-২৩

অসমীয়া বিভাগ
গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
গুৱাহাটী - ৭৮১০১৪

Anvesan

A peer-reviewed, bilingual and multidisciplinary research journal of the Department of Assamese, Gauhati University, Guwahati-781014, India. Edited by Dr. Rekha Rani Devi, Associate Professor, Department of Assamese, Gauhati University and published by the Registrar, Gauhati University. Printed at Gauhati University Press.

Vol. XV (2022-23)

Published on 31st December 2022

ISSN 2250-2475

Indexed in UGC-Care List

প্রকাশক
পঞ্জীয়ক
গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

দাম
ডেবশ টকা মাত্ৰ

মুদ্ৰণ
গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় ছপাশাল
গুৱাহাটী - ৭৮১০১৪
ফোনঃ ০৩৬১-২৭০০৬৬৫

শীলভদ্রৰ চুটিগল্পত প্ৰতিফলিত লেখক, পাঠক আৰু সাহিত্য সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভংগী : এটি অধ্যয়ন

ড° চন্দনা নাথ
সহকাৰী অধ্যাপক

অসমীয়া বিভাগ, নিৰ্মল হাঁলে মহাবিদ্যালয়

সংক্ষিপ্ত সাৰ

প্ৰাচীন ভাৰতৰ অন্যতম শিক্ষানুষ্ঠান নালন্দা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যক্ষ শীলভদ্রৰ নাম গ্ৰহণ কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰা সাহিত্যিকজনৰ প্ৰকৃত নাম ৰেবতী মোহন দত্ত চৌধুৰী (১৯২৪-২০০৮)। প্ৰায় চাৰি শতাব্দিক গল্প ৰচনা কৰা শীলভদ্র এগৰাকী ঔপন্যাসিকো। কিন্তু গল্পকাৰ হিচাপে তেওঁৰ সুনাম অধিক। কৰ্মজীৱনত শিক্ষকতা, চাহ বাগিচাৰ মেনেজাৰ, ঠিকাদাৰ, সাংবাদিকতা আদি ভিন্ন কৰ্মক্ষেত্ৰৰ বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতাৰে পুষ্ট শীলভদ্রৰ গল্পসমূহত বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা সমৃদ্ধ চিত্ৰ দেখা পোৱা যায়। এগৰাকী সমাজ সচেতন গল্পকাৰ হিচাপে সমাজত প্ৰত্যক্ষ কৰা সৰু-বৰ সামাজিক সমস্যাসমূহক তেওঁৰ গল্পত চিত্ৰিত কৰাৰ সমান্তৰালকৈ সাহিত্য জগতৰো বিভিন্ন বিষয়ৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিছে। এজন লেখকে কেনেকৈ লিখে, কি কি অৰ্থতাই এজন লেখকক পাঠকৰ প্ৰিয় কৰি তোলে, এজন লেখক জনপ্ৰিয় হোৱাৰ আঁৰত কি কি কাৰকে ক্ৰিয়া কৰে, এজন লেখকৰ জনপ্ৰিয়তা কিমান দিনলৈ বৰ্তি থাকে, পাঠকে কেনেকৈ সাহিত্যৰ মান নিৰ্ধাৰণ কৰে, পাঠকৰ স্বৰূপ কেনেকুৱা, কি কি কথাই সাহিত্য সৃষ্টিৰ প্ৰক্ৰিয়াত ক্ৰিয়া কৰে আদি সাহিত্য সম্পৰ্কীয় বিভিন্ন বিষয়ে শীলভদ্রৰ কেইবাটাও গল্পই কয়। আমাৰ এই গৱেষণা পত্ৰখনত শীলভদ্রৰ চুটিগল্পত প্ৰতিফলিত লেখক, পাঠক আৰু সাহিত্য সম্পৰ্কীয় এনে দৃষ্টিভংগীৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাৰ চেষ্টা কৰা হ'ব।

বীজ শব্দ : পাঠক, ৰচনা, লেখক, শীলভদ্র, সাহিত্য।

০.০ অৱতৰণিকা : লেখক এজনৰ ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতা, মানসিকতা, জীৱন আৰু জগত সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভংগী তথা তেওঁৰ জীৱনৰ লগত জড়িত বিষয়বোৰক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই সাহিত্য সৃষ্টিৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হয়। আকৌ লেখকজনে তেওঁ বাস কৰা সমাজখনৰ লগত জড়িত বিভিন্ন বিষয়কে তেওঁৰ ৰচনাৰ বিষয়বস্তু হিচাপে নিৰ্বাচন কৰে। গল্পকাৰ শীলভদ্রয়ো তেওঁৰ চৌপাশৰ সমাজখনৰ বিভিন্ন বিষয়ক গল্প হিচাপে কলাসন্মত ৰূপত উপস্থাপন কৰিবলৈ যাওঁতে তেওঁৰ জন্মান্তান পশ্চিম অসমৰ

মধুপুৰৰ সমাজখনৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ লগতে এগবাকী সাহিত্যিক হিচাপে সাহিত্য ক্ষেত্ৰখনৰ লগত জড়িত কেইবাটাও বিষয়ক গল্পৰ মাজলৈ টানি আনিছে। সাহিত্যৰ নিৰ্মাণ প্ৰক্ৰিয়াত জড়িত লেখক, পাঠক আৰু সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভংগী সম্বলিত শীলভদ্রৰ তেনে কেইটামান গল্প হ'ল— 'অব্যাপাৰ্বেষু', 'অনুবাগ' 'সাফল্য', 'অপ্ৰতিদ্বন্দী', 'যাত্ৰিক', 'পাতনি' 'মূল্যায়ন', 'ভাল-মানুহ', 'নিয়ম আৰু অনিয়ম', 'সামৰিবৰ হোৱা নাই', এজন সাৰ্থক লেখক', 'ৰাজখোৱা আৰু মই', 'অতীতক নাযাবা পাহৰি', 'জীৱনৰ ৰং', 'যুগান্তৰ', 'এজন বৃদ্ধ লেখক', 'সম্প্ৰসাৰণ', 'অৰুণৰ চিঠি', 'কিছু চিন্তা আৰু এখন ছবি', 'লেখকৰ সমস্যা', 'আনন্দৰ ৰূপ', 'এটা পুৰণি ঘটনা', 'স্বগতোক্তি' আদি। আমাৰ এই গৱেষণা পত্ৰত এই গল্পসমূহৰ আধাৰত শীলভদ্রৰ চুটিগল্পত প্ৰতিফলিত লেখক, পাঠক আৰু সাহিত্য সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভংগীৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

০.১ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য আৰু পৰিসৰ : শীলভদ্রৰ চুটিগল্পসমূহৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত গল্পকাৰগৰাকীৰ লেখক, পাঠক আৰু সাহিত্য সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভংগীৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাই হ'ল আমাৰ গৱেষণাৰ উদ্দেশ্য।

আমাৰ গৱেষণাৰ পৰিসৰ হিচাপে শীলভদ্রৰ দ্বাৰা ৰচিত গল্পসমূহক নিৰ্বাচন কৰি লোৱা হৈছে। ২০০৭ চনত বনলতা প্ৰকাশনে শীলভদ্রৰ গল্প সমগ্ৰ নাম দি প্ৰকাশ কৰা দুটা খণ্ডৰ গ্ৰন্থ দুখনত সন্নিবিষ্ট গল্পসমূহকেই অধ্যয়নৰ পৰিসৰ হিচাপে বাছনি কৰা হৈছে।

০.২ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি : 'শীলভদ্রৰ চুটিগল্পত প্ৰতিফলিত লেখক, পাঠক আৰু সাহিত্য সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভংগী : এটি অধ্যয়ন' শীৰ্ষক বিষয়টোৰ প্ৰণালীবদ্ধ অধ্যয়নৰ বাবে বৰ্ণনাত্মক আৰু বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰ সহায় লোৱা হৈছে।

১.০ মূল বিষয়ত প্ৰবেশ : Reader-Response Theory বা পাঠকৰ সঁহাৰি তত্ত্ব সাহিত্য সমালোচনাৰ এটা ভাগ বা পদ্ধতি। এই তত্ত্ব পোনপ্ৰথমে আৰম্ভ হয় ১৯৬০-৭০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ভিতৰত আমেৰিকা আৰু জাৰ্মানীত। এই পদ্ধতিৰ সমালোচনাত কোনো এটা পাঠ বা পাঠৰ লেখকৰ বিপৰীতে পাঠটোৰ পাঠক বা পঢ়ুৱৈক গুৰুত্ব দিয়া হয়। এই সমালোচনা পদ্ধতিত লেখক তথা পাঠ গুৰুত্বপূৰ্ণ নহয়। পাঠকহে গুৰুত্বপূৰ্ণ। এই পদ্ধতি মতে কোনো এটা পাঠ বা সাহিত্যকৃতিৰ পাঠক উপযুক্ত প্ৰতিনিধি। তদুপৰি কোনো এটা পাঠৰ সামাজিক প্ৰভাৱ, পাঠটোৰ গুৰুত্ব আদিও পাঠকে প্ৰকাশ কৰে। গতিকে ক'ব পাৰি যে পাঠকে কোনো এটা পাঠ পঢ়ি যি অভিমত, বিশ্লেষণ, আলোচনা, সমালোচনা আগবঢ়ায় সেয়াই Reader-Response Theory বা পাঠকৰ সঁহাৰি তত্ত্ব। সাধাৰণ অৰ্থত ক'বলৈ গ'লে Reader-Response Theory সাহিত্য সমালোচনাৰ এনে এটা পদ্ধতি য'ত যিকোনো এটা সাহিত্যকৰ্ম বা পাঠত প্ৰকাশ পোৱা লেখকৰ উদ্দেশ্যৰ বিপৰীতে পাঠকৰ কাৰ্যকলাপৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয়। এই তত্ত্বই যুক্তি আগবঢ়াই যে কোনো পাঠৰ তেতিয়ালৈকে কোনো অৰ্থ নাথাকে যেতিয়ালৈকে পাঠকে তাক পাঠ বা অধ্যয়ন নকৰে।

পাঠকৰ সঁহাৰি তত্ত্বই যুক্তি আগবঢ়ায় যে সাহিত্যক এনে এক পৰিৱেশন কলা হিচাপে চাব পাৰি য'ত প্ৰতিজন পাঠকে নিজৰ নিজৰ, সম্ভৱতঃ অনন্য পাঠ সম্পৰ্কীয় পৰিৱেশন সৃষ্টি কৰে। প্ৰত্যেকজন পাঠকে নিজৰ ব্যক্তিগত সংযোগৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পাঠৰ বা সাহিত্যকৃতিৰ নিজা অৰ্থ সৃষ্টি কৰে। কাৰণ প্ৰত্যেকজন মানুহৰ ব্যক্তিগত আবেগ, উদ্বেগ, জ্ঞান-বুদ্ধি তথা

অভিজ্ঞতাক তেওঁৰ পঠন কাৰ্যত ব্যৱহাৰ কৰে, যাৰ বাবে তেওঁলোকে আগবঢ়োৱা প্ৰতিটো ব্যাখ্যা বা আলোচনা বিষয়ভিত্তিক আৰু একক হৈ পৰে। পাঠকে তেওঁলোকৰ পঠনলৈ অনা এনেবোৰ ব্যক্তিগত, সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু সাহিত্যিক অভিজ্ঞতাৰ অন্বেষণ আৰু তুলনা কৰাত পাঠকৰ সঁহাৰি তত্বই সমৰ্থন জনায়। এনেবোৰ কাৰণতেই মানুহে প্ৰথমবাৰৰ বাবে পঢ়া পাঠ এটাৰ ওপৰত যি ধাৰণা গঢ় লয় সেই একেটা পাঠেই পুনৰ পঢ়িলে পূৰ্বৰ ধাৰণাৰ ঠাইত বহুত বেলেগ ধৰণৰ ধাৰণাৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে বা হয়।

‘অব্যাপাৰেযু’ শীলভদ্ৰৰ এটা উল্লেখযোগ্য চুটিগল্প। গল্পটোত গল্পকাৰে এজন লেখক কেনে হোৱা উচিত, লেখকৰ বৌদ্ধিক কচৰং কেনেধৰণৰ হ'ব লাগে, লেখকে কেনেদৰে পাঠকৰ ওপৰত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে, লেখকৰ কোনবোৰ কথাই তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব অথবা মানসিক অৱস্থাৰ পৰিচয় দাঙি ধৰে, কেনেধৰণৰ লেখকে সাহিত্যত স্থায়ী আৱেদন ৰাখিব নোৱাৰে আদি লেখক সম্পৰ্কীয় কেইবাটাও বিষয়ৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিছে। এজন লেখকে গল্প বা উপন্যাস লিখিবলৈ যাওঁতে নিজকে বহু পৰিমাণে প্ৰস্তুত কৰি তুলিব লগা হয়। গভীৰ অধ্যয়ন আৰু লিখিবলগীয়া বিষয় সম্পৰ্কে সকলো প্ৰকাৰৰ জ্ঞান আহৰণ কৰি উঠিহে এজন লেখকে সাহিত্য ৰচনাত হাত দিয়া উচিত। ইয়াৰ অন্যথা তেনে সাহিত্যই সাময়িকভাৱে পাঠকৰ মন জয় কৰিব পাৰিলেও সি কেতিয়াও কালজয়ী হ'ব নোৱাৰে। অধ্যয়ন আৰু লিখাৰ কচৰং নকৰাকৈ লিখা তেনে সাহিত্যক গল্পকাৰে ‘কণ্ডুৰ উপদ্ৰৱৰ ফল’ বুলি মন্তব্য দিছে। তেওঁৰ মতে—

“এওঁলোকৰ লিখা হ'ল সাময়িক, একধৰণৰ ‘কণ্ডুৰ’ উপদ্ৰৱৰ ফল। চকু বন্ধ কৰি আঁচুৰি অলপ সুত লগাবলৈ চেষ্টা কৰিছে। খজুৱতি অলপ কমিলে লিখাও বন্ধ হ'ব। সাহিত্যত এওঁলোকে কোনো স্থায়ী আবেদন ৰাখি যাব নোৱাৰে।”
(শইকীয়া ৭৫)

কেতিয়াবা কেতিয়াবা কোনো এজন জনপ্ৰিয় লেখকে যেতিয়া স্বল্পখ্যাতিৰ বাসনাত অথবা জনপ্ৰিয় হোৱাৰ প্ৰলোভনত অইনৰ লেখা এটাকে নিজৰ বুলি পাঠকলৈ আগবঢ়াই দিয়ে তেতিয়া তেনে লেখকৰ প্ৰতি তেওঁৰ প্ৰিয় পাঠকৰো অনীহাৰ সৃষ্টি হয়। পৰৱৰ্তী সময়ত তেনে লেখকে উৎকৃষ্ট মানৰ সাহিত্য ৰচনা কৰিলেও পাঠকে তেওঁক বিশ্বাসত ল'বলৈ টান পায়। তেওঁৰ সততা সম্বন্ধে মনৰ একোণত সন্দেহৰ বীজ ৰৈ যায়। সেয়েহে এজন লেখকে সদায় মৌলিকতাৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখিব লাগে। কোনোবা এজন লেখকে অইনৰ লেখাক নিজৰ বুলি চলাবলৈ চেষ্টা কৰিলে লেখক দুজনৰ মাজত সংঘাতৰ সৃষ্টি নহ'লেও পাঠকৰ ৰস আনন্দতহে প্ৰতিবন্ধকতাৰ সৃষ্টি হয়। কাৰণ—

“লেখকে পাঠকৰ মনত ব্যক্তিগতভাৱেও প্ৰভাৱ এটা বিস্তাৰ কৰে। কাজেই অইনৰ লিখা এটাক নিজৰ বুলি চলালে সেই লিখাটো পঢ়ি পাঠকৰ মনত খেলিমেলি লাগি যায়। ৰসগ্ৰহণ কৰাটো হ'ল এটা বিশেষ মানসিক অৱস্থা। তেতিয়া মনৰ এই বিশেষ অৱস্থাটোৱেই নষ্ট হৈ যায়। আগলৈ লেখকে সঁচাই ভাল কিবা লিখিলেও তেওঁৰ সম্বন্ধে পাঠকৰ মনত অশ্বাসৰ ভাব এটা থাকি যায়।” (শইকীয়া ৭৫)

এজন লেখকৰ ব্যক্তিত্ব, সংস্কাৰ, মানসিকতা তথা অৱচেতন মনৰ ছাঁ তেওঁৰ লেখা বা ৰচনাৰ মাজেৰে ভূমুকি মাৰে। লেখকৰ দক্ষতাৰ বাহিৰেও ব্যক্তিগত প্ৰভাৱ এটায়ো পাঠকৰ

মনত ক্ৰিয়া কৰে। সেয়েহে বহু সময়ত এজন পাঠকে লেখকজনক ব্যক্তিগতভাৱে ভাল পায় কাৰণেই তেওঁৰ লেখাকো ভাল পায়। এই সম্পৰ্কে গল্পকাৰে তেওঁৰ নিজৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰা এনেদৰে কৈছে —

“মই জানো যে মই এজন মজলীয়া ধৰণৰ লেখক। একেবাৰে নিম্ন স্তৰৰ নহওঁ আৰু খুব এক উচ্চ স্তৰৰো নহওঁ। অচিনাকি সমালোচকে মোৰ বচনাত বহুতো দোষ-ত্রুটি বিচাৰি পায় আৰু সমালোচকজন যদি মোৰ বন্ধুস্থানীয় মানুহ হয় তেনেহ'লে তেওঁ মোৰ লেখক মোটামুটি ভাল বুলিয়েই কয়।” (শইকীয়া ৯৫)

পাঠকৰ মনত সততে ক্ৰিয়া কৰা লেখকৰ ব্যক্তিগত প্ৰভাৱে লেখক আৰু বচনাৰ নিৰপেক্ষ মূল্যায়নত প্ৰতিবন্ধকতাৰ সৃষ্টি কৰে। সেয়েহে শীলভদ্রই বচনাৰ সঠিক আৰু নিৰপেক্ষ মূল্যায়নৰ বাবে পাঠকে লেখকজনৰ নামটো নজনাকৈ কৰা মূল্যায়নত গুৰুত্ব দিছে। এই প্ৰসংগত তেওঁ ফ্ৰান্সৰ দাৰ্শনিক সাহিত্যিক মিশ্বেল ফুকো (Michel Foucault 1926-1984) ৰ প্ৰসংগ উত্থাপন কৰিছে —

“মিশ্বেল ফুকোই এক সাক্ষাৎকাৰত এটা বৰ ভাল কথা কৈছে। তেওঁ কৈছে যে কিতাপৰ প্ৰকৃত মূল্যায়ন তেতিয়াহে সম্ভৱ যেতিয়া পাঠকে লেখকজনৰ নাম নাজানে। কথাষাৰ বোধহয় সম্পূৰ্ণ মিছা নহয়।” (শইকীয়া ৩৩০)

‘পাতনি মই লিখোঁ কিয়’ শীলভদ্রৰ এটা উল্লেখযোগ্য চুটিগল্প। এই গল্পটোত এজন গল্পকাৰৰ জনপ্ৰিয়তা কিয় আৰু কিমান দিনলৈ বৰ্তি থাকে সেই সম্পৰ্কে গল্পকাৰৰ দৃষ্টিভংগী প্ৰকাশ পাইছে। তেওঁৰ মতে পৃথিৱীৰ প্ৰতিটো বস্তুৰে এটা নিৰ্দিষ্ট আয়ুকাল থকাৰ দৰে এজন সফল লেখকৰো এটা নিৰ্দিষ্ট সময়সীমা থাকে। এই সময়সীমা অতিক্ৰম কৰাৰ পাছত সেইজন সফল লেখক ইতিহাস হৈ পৰে। তেওঁৰ মতে —

“এজন মোটামুটিভাৱে সফল লেখকৰ লেখক হিচাপে আয়ুস বৰ বেছি পঞ্চাছ বছৰ তাৰ পিছত তেওঁৰ স্থান পাঠ্যক্রমত, সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত। প্ৰয়োজন কেৱল ছাত্ৰ আৰু পণ্ডিতৰ কাৰণে। সাধাৰণ পাঠকে শ্ৰদ্ধা সহকাৰে তেওঁৰ জন্মদিন আৰু মৃত্যু তিথি পালন কৰিব পাৰে, কিন্তু তেওঁৰ কিতাপ নপঢ়ে।” (শইকীয়া ১১২)

কিন্তু গল্পকাৰে এইটোও স্বীকাৰ কৰিছে যে লেখক এজন কিমান দিনলৈ পাঠকৰ অন্তৰত জীয়াই থাকে সেইটো ডাঙৰ কথা নহয়। ডাঙৰ কথাটো হ'ল পাঠকৰ অন্তৰ জয় কৰিব পৰাটোহে—

“কিমান দিন ধৰি লেখক এজনে সমাদৰ পায় সেইটো ডাঙৰ কথা নহয়। ফুল এটা নো কিমান সময় ধৰি ফুলি থাকে ? ফুলি থাকিব পৰাটোৱে ফুলৰ সাৰ্থকতা।” (শইকীয়া ১১২)

লেখক এজনৰ জনপ্ৰিয়তা প্ৰায় ক্ষেত্ৰতেই তেওঁৰ বচনাৰ গুণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে যদিও এই ক্ষেত্ৰত বহু সময়ত সময়, পৰিস্থিতি, যোগসূত্ৰ আদি কাৰকবোৰেও নিৰ্ণায়ক ভূমিকা গ্ৰহণ কৰা দেখা যায়। কেতিয়াবা কেতিয়াবা সাধাৰণ পাঠকে কিতাপ এখনৰ গুণাগুণৰ বিষয়ে নিজে বিবেচনা কৰাতকৈ কোনোবা এজন বিখ্যাত সাহিত্যিক বা সমালোচকৰ মতবাদৰ লগত যে নিজৰ মতক অনুবাদী কৰি লয় সেই বিষয়ে শীলভদ্রৰ ‘নিয়ম আৰু অনিয়ম’ গল্পটোৱে কয়। আন দহজনে যি মতবাদ পোষণ কৰে তাৰ বিপৰীত মতবাদ প্ৰকাশ কৰিবলৈ স্বাভাৱিক সংকোচে

ক্রিয়া কৰে বুলিও 'এজন সাৰ্থক লেখক' গল্পত গল্পকাৰে উল্লেখ কৰিছে। 'বাজখোৱা আৰু মই' গল্পত শীলভদ্ৰই কৈছে যে বৰ্তমান সময়ত লেখক এজনৰ বচনা নপঢ়াকৈয়ে লেখকজন অথবা তেওঁৰ বচনা সম্বন্ধে মতামত দিয়া দেখা যায়। এই ক্ষেত্ৰত মতদাতাজনে বেলেগ পাঠক সমালোচকৰ মতৰ লগত নিজৰ মতটো মিলাই লয়। 'সামৰিবৰ হোৱা নাই' গল্পতো গল্পকাৰে এই কথাৰ উল্লেখ কৰিছে যে—

“মানুহৰ ৰুচি আৰু ধাৰণাবোৰ নিৰপেক্ষ নহয়। পূৰ্ব নিৰ্দিষ্ট ধাৰণা লৈ মানুহে আগবাঢ়ে। এইটো এটা নিয়ম। আগৰ পৰা ভাল বুলি শুনি থাকিলে পঢ়ি ভাল লাগিলেও কিতাপ এখনক ভাল বুলি কোৱা নিয়ম। অন্ততঃ নিৰাপদ। আৰু ভাল লাগেও। মনস্তাত্ত্বিক প্ৰভাৱ এটায়ো অজ্ঞাতে কাম কৰে।” (শইকীয়া ৩৩০)

পাঠকে নিৰপেক্ষ বিচাৰক ৰূপে এজন লেখকৰ বচনাক ভাল-বেয়াৰ তুলাচনীত বিচাৰ কৰি চায়। যাৰবাবে এজন লেখকে তেওঁৰ দুৰ্বলতা, আসোঁৱাহ অথবা ভুলবোৰ শুধৰাবলৈ সুবিধা পায়। কিন্তু শীলভদ্ৰই তেওঁৰ কেইবাটাও গল্পত উল্লেখ কৰা মতে বহুসময়ত বহু পাঠক পক্ষপাতিত্বৰ দোষত দোষী হৈ পৰে। এই চাম পাঠকে লেখকৰ বচনা নপঢ়াকৈয়ে বেলেগৰ মতৰ লগত নিজৰ মতটোক মিলাই দায় সৰা মন্তব্য দি থ'বলৈ কুঠাবোধ নকৰে। কিন্তু তেওঁ এইটো কথাও স্বীকাৰ কৰিছে যে বৰ্তমান সময়ত পৰিপক্ব মনৰ পাঠক এজনে লেখকৰ জনপ্ৰিয়তাতকৈ লেখাৰ গুণাগুণৰ ওপৰতহে গুৰুত্ব দিয়ে। সচেতন পাঠক এজনে আৱেগৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হোৱাৰ বিপৰীতে যুক্তি আৰু বিচাৰ-বিবেচনাৰে সাহিত্যৰ মূল্যায়ন কৰে। নিজ ভাষাৰ সাহিত্যৰ লগতে বিশ্বসাহিত্যৰ খবৰ ৰখা এনে পাঠকৰ সমালোচনাই এজন লেখকৰ উৎকৰ্ষ সাধন কৰে—

“কিন্তু আজিকালিৰ পাঠক বহুত ছ'ফিষ্টিকেটেড। তেওঁলোকে কেৱল মাতৃভাষাত লিখা কিতাপ পঢ়িয়েই সন্তুষ্ট নহয়। অনুবাদৰ জৰিয়তে হ'লেও বিশ্বসাহিত্যৰ খবৰ ৰাখে। গতিকে তেওঁলোকে তুলনামূলক বিচাৰ কৰিবলৈ লয়। লেখক এজনে সহজতে সাৰি যাব নোৱাৰে।” (শইকীয়া ৩২৭)

শীলভদ্ৰৰ লেখক, পাঠক তথা সাহিত্য সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভংগী প্ৰতিফলিত এটা চুটিগল্প হ'ল 'অপ্ৰতিদ্বন্দী'। এই গল্পটোত এজন সাহিত্যিক এবাৰ বিখ্যাত হোৱাৰ পাছত তেওঁৰ জনপ্ৰিয়তা কিমান দ'লৈ শিপাই সেই বিষয়ে উল্লেখ আছে। প্ৰকৃততে এই গল্পটোৰ জৰিয়তে গল্পকাৰে এজন সাহিত্যিক সমাজত জনপ্ৰিয় হৈ যোৱাৰ পাছত যে পাঠক-সমালোচকে তেওঁক এক উচ্চ আসনত অধিষ্ঠিত কৰে; লাগিলে তেওঁ সেই আসনৰ যোগ্যই নহওক কিয় সেই বিষয়ে প্ৰভাত চলিহা নামৰ সাহিত্যিকজনৰ জৰিয়তে প্ৰতিপন্ন কৰিছে। সাহিত্যিক হিচাপে প্ৰভাত চলিহা ইমানেই বিখ্যাত যে তেওঁ কোনোবা, শিল্পী বা সাহিত্যিক সম্বন্ধে একাধাৰ প্ৰশংসাসূচক মন্তব্য কৰিলেই হৈ গ'ল, আৰু বেলেগকৈ চাব নালাগে; বশিষ্ঠই বিশ্বামিত্ৰক স্বীকৃতি দিয়াৰ দৰে। কোনো এজন লেখকৰ প্ৰতি চলিহাৰ দৃষ্টি পৰিলে সেই লেখকজনো জিলিকি উঠিব। এইজন বিখ্যাত সাহিত্যিক প্ৰভাত চলিহাৰ দুমুখীয়া চৰিত্ৰ উদ্‌ঘাটন কৰিছে তেওঁৰে অনুৰাগী মনোজ ভূঞাই। মনোজ ভূঞা চলিহাৰ অন্ধ অনুৰাগী হোৱাৰ লগতে চলিহাৰ লগত ব্যক্তিগতভাৱেও সম্পৰ্ক ভাল। ভূঞাৰ সাহিত্য চৰ্চাত চলিহাই তেওঁক উৎসাহিতও কৰে। কিন্তু এইজন চলিহাই মনোজ ভূঞাৰ কিতাপ ভাৰতৰ বিভিন্ন ভাষালৈ অনুবাদ হোৱা কথাটোত ভাল পোৱা নাই। যাৰ বাবে ড° বিমলক তেওঁ মনোজ ভূঞাক চিনি নাপাওঁ বুলি একাধাৰতে জনাই দিছে। প্ৰভাত চলিহাৰ এনে আচৰণৰ দ্বাৰা

প্ৰখ্যাত সাহিত্যিকৰ অখ্যাত স্বভাৱৰ কথা পোহবলৈ আহিছে। প্ৰতিদ্বন্দ্বী নিবিচৰা দুমুখীয়া চৰিত্ৰৰ প্ৰভাৱ চলিহাৰ দৰে লেখকৰ যে আমাৰ সাহিত্য জগতখনত অভাৱ নাই সেইয়া ধুকপ সত্য। এজন সাধাৰণ লেখকে যেতিয়া সাৰ্থক লেখক হিচাপে পৰিচয় লাভ কৰে তেতিয়া বহু সময়ত সেই সাৰ্থক লেখকজনে সাধাৰণ মানুহক চিনি নোপোৱাৰ কথা শীলভদ্ৰৰ 'এজন সাৰ্থক লেখক' নামৰ গল্পটোৱে কয়। যিজন বিৰাজ চৌধুৰীয়ে এসময়ত নিজৰ কিতাপৰ কাৰণে গল্পকাৰৰ পৰা প্ৰশংসাপত্ৰ বিচাৰি নিজে আহি গল্পকাৰক লগ ধৰিছিলহি, সেইজন বিৰাজ চৌধুৰীৰ প্ৰতিষ্ঠিত সাহিত্যিক হিচাপে সুনাম অৰ্জন কৰাৰ পাছত গল্পকাৰৰ লগত কথা পাতিবলৈ সময় নোহোৱা হৈছে—

“নক'ব আৰু মানুহৰ উৎপাতত তিষ্ঠিব নোৱাৰা হৈছোঁ। সুবিধা-অসুবিধা একো নামানে। ভালকৈ বহি যে একদিনা আপোনালোকৰ লগত কথা পাতিম তাৰো উপায় নাই।” (শইকীয়া ৩৩৭)

সাম্প্ৰতিক কালত কাকত-আলোচনীৰ সংখ্যা দিনক দিনে দ্ৰুতগতিত বৃদ্ধি পাইছে। তাৰ সমান্তৰালকৈ কিন্তু ভাল লেখা বা ৰচনাৰ সংখ্যা হ্রাস পাইছে বুলি শীলভদ্ৰই অনুভৱ কৰে। তেওঁ 'এটা পুৰণি ঘটনা' গল্পত উল্লেখ কৰা মতে এজন লেখক এবাৰ বিখ্যাত হোৱাৰ পাছত তেওঁৰ ৰচনা বিচাৰি বিভিন্ন সময়ত আলোচনী, কাকতৰ প্ৰকাশকে তাগিদা দিয়ে। লাগিলে লেখাটোৰ গুণগত মান উন্নতমানৰ নহওকেই কয়। বিখ্যাত লেখকৰ লেখা প্ৰকাশ কৰি কাকত-আলোচনীৰ ওজন বৃদ্ধি কৰাৰ যি প্ৰয়াস তাৰ ফলশ্ৰুতিতেই যে কোনো এটা লেখাৰ গুণগত দিশটোৱে বহুসময়ত গুৰুত্ব হেৰুৱাই পেলায় সেই বিষয়ে শীলভদ্ৰৰ দৃষ্টিভংগী এনেধৰণৰ—

“পূজা বা বিহু সংখ্যা আলোচনীত লক্ষ প্ৰতিষ্ঠ লেখকৰ লেখা বিশেষ হৰফত ছপাই বাহিৰ কৰা হয়, লিখাৰ বিষয়বস্তু যিয়েই নহওক লাগে। এওঁলোকৰ লিখা ভাল কিম্বা বেয়া এইবোৰ সমালোচনাৰ উৰ্দ্ধত। এইটো কেৱল আমাৰ ইয়াৰেই কথা নহয়। ইংৰাজী আলোচনী সম্বন্ধে পি.জি উডহাইচেও মন্তব্য কৰিছে : Practically every english magazine would buy any sort of bilge, provided it was by somebody with a big name as a novelist.” (শইকীয়া ৭৫-৭৬)

লেখক এজনে তেওঁৰ ৰচনাৰ কাৰণে পাঠকৰ সমাদৰ বিচাৰে। পাঠকৰ মাজত সমাদৃত হ'লেহে এজন লেখকে তেওঁৰ ৰচনা সফল হোৱা বুলি অনুভৱ কৰে। লেখক এজনে কিয় নিজৰ ৰচনাৰ কাৰণে সমাদৰ বিচাৰে সেই সম্পৰ্কে শীলভদ্ৰই তেওঁৰ 'সম্প্ৰসাৰণ' গল্পটোত উল্লেখ কৰিছে। গল্পটোত উল্লেখ কৰা মতে প্ৰতিজন মানুহে নিজক প্ৰকাশ কৰিব বিচাৰে। প্ৰত্যেকৰে নিজক প্ৰকাশ কৰাৰ মাধ্যম বেলেগ বেলেগ হ'ব পাৰে। কিন্তু উদ্দেশ্য এটাই। নিজৰ চিন্তা, ধ্যান-ধাৰণা, ভাব-অনুভূতিক অইনৰ ওচৰলৈ কঢ়িয়াই লৈ যোৱা, নিজকে বিস্তাৰ বা সম্প্ৰসাৰিত কৰি অইনৰ সৈতে মানসিক যোগসূত্ৰ স্থাপন কৰা। লেখক এজনো ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। লেখকে তেওঁৰ ৰচনাৰ মাধ্যমেৰে নিজকে প্ৰসাৰিত কৰি পাঠকৰ মন স্পৰ্শ কৰাৰ বা জয় কৰাৰ প্ৰয়াস কৰে। তাকে কৰিবলৈ যাওঁতে লেখক এজনে তেওঁৰ মনৰ ধাৰণাবোৰক শব্দৰ মাধ্যমেৰে বান্ধায় ৰূপ দিয়ে। লেখক এজনৰ যদি মনৰ ধাৰণাবোৰ স্পষ্ট নহয় তেন্তে তেনে ধাৰণা শব্দৰে প্ৰকাশ কৰাটো জটিল হৈ পৰে। অতি কমসংখ্যক মানুহেহে মনৰ জটিল আৰু সূক্ষ্ম অনুভূতিক বাক্যৰে

প্রকাশ কৰি বিমূৰ্ত ভাব বা ধাৰণা এটাক মূৰ্ত ৰূপ দিবলৈ সক্ষম হয়। এই ক্ষেত্ৰত বচনশৈলীৰ ওৰুত্বকো উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰি। তেওঁৰ মতে “পুৰণি তুচ্ছ কাহিনী এটাও বচনশৈলীৰ জৰিয়তে বসোত্তীৰ্ণ হৈ উঠিব পাৰে; পাঠকে নতুনত্ব বিচাৰে। নহ'লে আমুৱাই যায়” (ঠাকুৰ ৬৮)। শীলভদ্ৰই নিজেও তেওঁৰ গল্পসমূহৰ বচনশৈলী; উপস্থাপন পদ্ধতিৰ ক্ষেত্ৰত এক অগতানুগতিক কৌশল ব্যৱহাৰ কৰি গল্পবোৰক মনোৰম কৰি তুলিছে। মাজে মাজে তেওঁৰ গল্পবোৰত পুনৰুক্তিৰ দোষ চকুত পৰে যদিও অভিনৱ উপস্থাপন শৈলীয়ে পাঠকৰ মনত সেই দোষৰ সাঁচ দ'লৈকে বহুৱাব নোৱাৰে যেন বোধ হয়।

ফ্ৰান্সৰ সমালোচক তথা ঐতিহাসিক এডলফ্ টেইন (Adolphe Taine, 1828-1893) এ সাহিত্যৰ নিৰ্মাণ তথা পৰিৱৰ্তনত পাঠকৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে এইদৰে মত পোষণ কৰে যে “পাঠকে যিহেতু সাহিত্যৰ নিৰ্বাচন কৰে, তাৰ মূল্য আদায় দিয়ে, সেয়েহে পাঠকৰ ৰুচিৰ অনুকূলে সাহিত্য বিকশিত হয়” (বেজবৰা ৩০)। সময় আৰু সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে মানুহৰ ৰুচিবোধৰো পৰিৱৰ্তন ঘটে। মানুহৰ ৰুচিবোধৰ এই পৰিৱৰ্তন জীৱনৰ অন্যান্য দিশৰ লগতে শিল্প-সাহিত্য-সংগীত আদি সকলো ক্ষেত্ৰতেই পৰিলক্ষিত হয়। সেয়েহে নবীন পাঠকেও সাহিত্যৰ মাজেৰে নতুনত্বৰ সোৱাদ বিচাৰে। বাস্তৱতা আৰু পুৰণি মানসিকতাৰ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে লেখকেও তেওঁৰ সাহিত্যত যুগ সাপেক্ষ চিত্ৰৰ প্ৰতিফলন ঘটাব পাৰিব লাগে। ইয়াৰ অন্যথা তেনে সাহিত্যই পাঠকৰ সমাদৰ বুটলিবলৈ সক্ষম নহয়। পৰিৱৰ্তিত সময়ত পুৰণি পটভূমিত লিখা কাহিনীয়ে পাঠকক আকৰ্ষিত কৰাৰ বিপৰীতে পাঠকৰ মনত অস্বস্তিৰহে সৃষ্টি কৰে। ইয়াৰ উদাহৰণস্বৰূপে শীলভদ্ৰই তেওঁৰ ‘যাত্ৰিক’ গল্পত গল্পকাৰ দেবেন দত্তৰ চৰিত্ৰটি সংযোগ কৰিছে। দেবেন দত্তই চল্লিছৰ দশকত যি ধৰণৰ ৰোমাণ্টিক প্ৰেমৰ গল্প লিখিছিল, বিংশ শতিকাৰ শেষ দশকতো একেই ধৰণে লিখি থকাৰ ফলত তেওঁৰ গল্পৰ পাঠক অস্বস্তিত পৰিছে। চল্লিছৰ দশকত দেবেন দত্তৰ যিবোৰ বচনা পঢ়ি ডেকা গল্পকাৰ অভিভূত হৈ পৰিছিল সেই একেধৰণৰ বচনা পঢ়ি বিংশ শতিকাৰ গল্পকাৰজনৰ মন আলোড়িত হৈ উঠা নাই। বৰঞ্চ দেবেন দত্তই একো বুজি নাপায় নেকি বুলি বিৰক্ত হৈ উঠিছে। দৰাচলতে সময় পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে বাস্তৱতা তথা মানুহৰ মানসিকতাৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে। তদুপৰি পাঠকৰ বয়স লৈ কথা আছে। “ডেকাকালত যিবোৰ গল্প পঢ়ি ভাল পাইছিলো এতিয়া সেইবোৰ গল্প পঢ়ি আগৰ দৰে উচ্ছ্বসিত হৈ নুঠো” (ঠাকুৰ ৬৬)। গতিকে লেখকে সময়ৰ দাবী মানি পাঠকৰ ৰুচি-অভিৰুচিৰ অনুকূলে সাহিত্য ৰচনাত ব্ৰতী হ'লে তেনে সাহিত্যই নিশ্চয়কৈ পাঠকৰ সমাদৰ লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়।

শীলভদ্ৰৰ ‘আনন্দৰ ৰূপ’ আৰু ‘ব্যাদি’ নামৰ গল্প দুটাত এজন সাধাৰণ লেখক আৰু এজন অসাধাৰণ প্ৰতিভাশালী লেখকৰ মাজৰ পাৰ্থক্য সম্পৰ্কে তেওঁৰ দৃষ্টিভংগী প্ৰকাশ পাইছে। ‘আনন্দৰ ৰূপ’ গল্পটোত এজন অসাধাৰণ প্ৰতিভাশালী লেখক আৰু এজন সাধাৰণ লেখকৰ মাজৰ পাৰ্থক্য বুজাবলৈ ফ্ৰান্জ কাফ্কাৰ ‘মেটামৰফ’চিছ’ গল্পটোৰ প্ৰসংগ উত্থাপন কৰিছে। গল্পকাৰৰ মতে এজন সাধাৰণ লেখক হিচাপে তেওঁ যি দেখিছে বা যি শুনিছে কেৱল সেই লৈ তেওঁ লিখিব পাৰে। কাল্পনিক পৰিস্থিতি উত্থাপনেৰে কাল্পনিক চৰিত্ৰ সৃষ্টি কৰি তেওঁ লিখিব নোৱাৰে। কিন্তু ফ্ৰান্জ কাফ্কা এজন অসাধাৰণ প্ৰতিভাশালী লেখক। তেওঁ কাল্পনিক পৰিস্থিতি বা কাল্পনিক চৰিত্ৰ এটাকো অসাধাৰণ প্ৰতিভাৰ বলত সম্পূৰ্ণ বিশ্বাসযোগ্যভাৱে পাঠকৰ সন্মুখত তুলি ধৰিব পাৰে। অৱাস্তৱ কথা বা পৰিস্থিতি এটাকো তেওঁ কলাসন্মত ৰূপত এনেদৰে প্ৰকাশ

কৰে যে পঢ়ি যাওঁতে পাঠক এজনে সেই অবাস্তৱ পৰিস্থিতিটোকেই সত্য হিচাপে মানি ল'বলৈ বাধ্য হয়। এই প্ৰসংগতেই, গল্পকাৰে কাফ্কাৰ 'মেটামৰফ'চিচ' নামৰ গল্পটোৰ কথা উল্লেখ কৰিছে—

“অনুভূতিৰ সূক্ষ্মাতিসূক্ষ্ম স্তৰ উন্মোচন কৰাৰ লেখকৰ কি অসাধাৰণ ক্ষমতা। গ্ৰেগৰ এটা পোকত পৰিণত হৈছে বুলি তেওঁক আমি উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰো। লেখকে এইবোৰ কি আচহুৱা কথা লিখিছে। অন্তৰ্নিহিত কিবা অৰ্থ থাকিলেও তাক উদ্ঘাটন কৰাবো প্ৰয়োজনবোধ নকৰো। গ্ৰেগৰৰ প্ৰতি পোক হৈ থকা অৱস্থাতো এই পোকটোৰ প্ৰতি আমি এক অকৃত্ৰিম সহানুভূতি বোধ কৰো। তেওঁৰ আচৰণ, তেওঁৰ চিন্তাধাৰা একোৱেই আচহুৱা যেন নালাগে। গভীৰ আগ্ৰহেৰে পঢ়ি যাওঁ। কি হ'ল বেচেবা গ্ৰেগৰৰ? লেখকে যি কৈছে পাঠকৰ কাৰণে সেইয়াই সত্য।” (শইকীয়া ৪৬০)

ফ্ৰানজ কাফ্কাৰ দৰে প্ৰতিভাশালী লেখকৰ বিপৰীতে সাধাৰণ লেখকে নিজ হাতেৰে বা মনেৰে জুখিব পৰা সৰু-সুৰা ঘটনা লৈহে গল্প লিখিব পাৰে। তেওঁলোকে নিজৰ মানসিক পৰিধি ডেও দি পাৰ হৈ যাব নোৱাৰে।

কিন্তু ইয়াৰ অৰ্থ এইটো নহয় যে গ্ৰেগৰৰ দৰে কাল্পনিক কাহিনীৰ ৰচয়িতাইহে সাৰ্থক গল্পকাৰৰ নাম পায়। শীলভদ্ৰৰ মতে “লেখকৰ লেখাত যদি সমাজৰ নিৰপেক্ষ নিখুঁত চিত্ৰ প্ৰতিফলিত হয় তেনেহ'লে লেখকগৰাকী হ'ল সাৰ্থক লেখক।” (ঠাকুৰ ৬৩)

তেওঁৰ মতে অতি সাধাৰণ মানুহৰ জীৱনৰ তুচ্ছ ঘটনাতো গল্পৰ উপাদান বিচাৰি পোৱা যায়। ইয়াৰ উদাহৰণ তেওঁৰ গল্পবোৰ নিজেই। তেওঁৰ জীৱনৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক পটভূমি তথা তেওঁৰ জীৱন গণ্ডীৰ ভিতৰত সৰু-বৰ মানুহখিনিয়েই তেওঁৰ গল্পত ভিৰ কৰিছেহি। সাধাৰণ মানসিক বিকাৰগ্ৰস্ত লোকৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ঠেলাৱালা-বিপ্লৱাৱালা, ভিক্ষাৰী, ড্ৰাইভাৰ, মেকানিক, দৰ্জী, নাপিত, মাছমৰীয়া, ফেৰীৱালা, ডাক্তৰ-ইঞ্জিনিয়াৰ, ব্যৱসায়ী, ঠিকাদাৰ, জমিদাৰ, মন্ত্ৰী-আমোলালৈকে সমাজৰ বিচিত্ৰ স্তৰৰ লোকৰ জীৱনৰ তুচ্ছ যেন লগা ঘটনাকেই তেওঁ কলাসন্মত ৰূপত উপস্থাপন কৰি একো-একোটা সাৰ্থক গল্পৰ সৃষ্টি কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে - তেওঁৰ 'ৰতুবাবুৰ গেৰেজ' গল্পটোলৈ আঙুলিয়াব পাৰি। 'ৰতুবাবুৰ গেৰেজ'ত সাধাৰণ মেকানিক এজনৰ কাম কৰা যতীনৰ জীৱন সংগ্ৰামৰ দুখৰীয়া ছবি প্ৰকাশ পোৱা গল্পটো এটা সাৰ্থক গল্প।

শীলভদ্ৰৰ মতে গল্প লিখাৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট সূত্ৰ বা formula নাই। চুটিগল্প হ'ল বুলিয়েই যে গল্পবোৰ চুটি হ'ব লাগিব তাৰো কোনো ধৰা-বন্ধা নিয়ম নাথাকে। গল্প কেতিয়াবা চুটি-দীঘল হ'ব পাৰে। তেওঁৰ নিজৰ গল্পবোৰো নিৰ্দিষ্ট কোনো দৈৰ্ঘ্য নাই। 'ব্যৱধান', 'এওঁলোকো আছে', 'বাহ্যিক', 'উন্নতি', 'মেলা প্ৰাংগন' আদি গল্প তেনেই চুটি হোৱাৰ বিপৰীতে 'বীৰ', 'সৈনিক', 'অপৰাজেয়' আদি গল্পবোৰ যথেষ্ট দীঘল। গল্পত কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ অথবা নায়ক-নায়িকা থাকিবই লাগিব বুলি নভবা শীলভদ্ৰৰ গল্পতো প্ৰায়েই নায়ক-নায়িকাৰ অনুপস্থিতি চকুত পৰে। ইয়াৰ বিপৰীতে কোনো এখন ঠাই (মধুপুৰ) অথবা তেওঁৰ মনোজগতৰ অভিজ্ঞতাজাত এই ঘটনাবোৰ একেডাল ঐক্যসূত্ৰেৰে বন্ধা যেন নালাগিলেও ই পাঠকৰ মনত এটা প্ৰতীতিৰ জন্ম দিয়ে। কোনো এটা মুহূৰ্তই তেওঁৰ গল্পত প্ৰধান চৰিত্ৰৰ ৰূপত ভূমুকি মাৰে। তেওঁৰ গল্পত একো-একোটা সম্পূৰ্ণ কাহিনীৰ আদি-অন্তৰ বিপৰীতে আছে কিছুমান অতীতৰ কথা আৰু ঘটনাৰ সংমিশ্ৰণ।

শীলভদ্র নিজে এগবাকী গল্পকাৰ হোৱাৰ উপৰি তেওঁ আছিল বিশ্ব সাহিত্যৰ এগবাকী গুণমুগ্ধ পাঠক। তেওঁৰ গল্পবোৰত সঘনে উল্লেখ থকা বিশ্ব সাহিত্যৰ বিখ্যাত সাহিত্যিক তথা তেওঁলোকৰ ৰচনা আৰু বুজন পৰিমাণৰ কিতাপ-আলোচনীৰ নামোক্তে তেওঁ যে নিজে এগবাকী ভাল পাঠক আছিল তাৰ প্ৰমাণ দাঙি ধৰে। এই প্ৰসংগত শীলভদ্রই নিজেও কৈছে —

“অসংখ্য কিতাপ পঢ়িছিলো। নিজেও কিতাপ কিনিছিলো, অইনৰ পৰা আনিও পঢ়িছিলো। ভোৰেস্বাচ বীডাৰ।” (শইকীয়া ২৫৯)

এগবাকী গল্পকাৰ হিচাপে তেওঁৰ গল্পবোৰত সেই পঠন অভিজ্ঞতাৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। বিশ্বসাহিত্যৰ বিভিন্ন গল্পকাৰৰ গল্প অধ্যয়ন কৰি এগবাকী পাঠক হিচাপে তেওঁ যিবোৰ বিষয়ৰ অভিজ্ঞতা তথা জ্ঞান লাভ কৰিছে সেই জ্ঞান-অভিজ্ঞতা তেওঁৰ গল্পৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পাইছে। উদাহৰণস্বৰূপে - তেওঁ ১৯৯৪ চনৰ ১৬ আৰু ১৭ মাৰ্চ তাৰিখে ৰবীন্দ্ৰভৱন, গুৱাহাটীত অনুষ্ঠিত অসমীয়া চুটি গল্প পাঠ আৰু আলোচনাৰ অনুষ্ঠান এটাত দ্বিতীয় দিনৰ গল্পপাঠ অনুষ্ঠানৰ সভাপতিৰ ভাষণত এষাৰ কথা কৈছিল যে -

“গল্পৰ বিষয়ে ক’বলৈ গৈ প্ৰথমেই একাধাৰ কথা কৈ থওঁ। গল্প লিখাৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট সূত্ৰ নাই। অংকৰ ভাষাত ক’ব পাৰি যে গল্প লিখা হ’ল বহুতো চলকৰ ফলন অৰ্থাৎ function of several variables। স্থান-কালৰ কথাটো আছেই, তদুপৰি এখন সমাজৰ সামাজিক মূল্যবোধ, সাংস্কৃতিক পৰম্পৰা, অৰ্থনৈতিক অৱস্থা, ৰাজনৈতিক পৰিৱেশ এইখিনিয়ে গল্পত প্ৰতিফলিত হয়। ইয়াৰ বাহিৰেও পাঠকৰ বয়স আৰু মানসিক স্তৰৰ ওপৰতো গল্পৰ আৱেদন নিৰ্ভৰ কৰে।” (ঠাকুৰ ৬২)

এগবাকী পাঠক হিচাপে লাভ কৰা এই অভিজ্ঞতাৰ কথা তেওঁৰ ‘যাত্ৰিক’ গল্পত প্ৰকাশ পাইছে। য’ত চল্লিশৰ দশকৰ জনপ্ৰিয় গল্পকাৰ দেবেন দত্তৰ গল্প পঢ়ি বিংশ শতিকাৰ পাঠক অস্বস্তিত পৰিছে।

উপসংহাৰ : শীলভদ্রৰ গল্পসমূহত প্ৰতিফলিত লেখক, পাঠক আৰু সাহিত্য সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভংগীতো তেওঁৰ গভীৰ অধ্যয়নপুষ্টি মনটোৰ পৰিচয় পোৱা যায়। তেওঁৰ মতে লেখক আৰু পাঠকৰ সু-সম্বন্ধতহে উৎকৃষ্ট মানৰ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হয়। এজন লেখকৰ সাহিত্য অধ্যয়নে যিদৰে এজন পাঠকক সমৃদ্ধ কৰে ঠিক একেদৰে এজন পাঠকৰ নিৰপেক্ষ সমালোচনাই সাহিত্যৰ মান উন্নীত কৰে, ভাষা-সাহিত্যৰ উত্তৰণ ঘটায়। সেয়েহে শীলভদ্রই নিজেও পাঠক সমাজক চকুৰ আগত ৰাখিয়েই ৰচনাত প্ৰবৃত্ত হৈছিল। তেওঁৰ গল্পৰ বিষয়বস্তু পাঠক সমাজৰ বাবে আমনিদায়ক তথা একঘেয়ামী হ’ব বুলি তেওঁ মাজে মাজে সন্দেহ হৈ পৰিছিল। তদুপৰি পাঠকৰ সমাদৰ লাভ কৰি বহু সময়ত সন্তীয়া তথা মনোৰঞ্জনধৰ্মী সাহিত্যয়ো যে জনপ্ৰিয়তা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয় সেই কথাও তেওঁ স্বীকাৰ কৰিছে। মুঠতে সাহিত্যৰ নিৰ্মাণ প্ৰক্ৰিয়াত লেখক আৰু পাঠক উভয় পক্ষৰ সু-সম্বন্ধ ঘটিলেহে যে উৎকৃষ্ট আৰু মহৎ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হয় সেয়া নিশ্চিত।

গ্ৰন্থপঞ্জী :

ইছলাম, আখতাৰুল। সম্পা.। শীলভদ্রৰ সৃষ্টি আৰু দৃষ্টি। গৌৰীপুৰ। জেণ্ড একাডেমী পাব্লিকেশ্বন। প্ৰথম প্ৰকাশ- ২০১৫।

ঠাকুৰ, পংকজ। শতাব্দীৰ পোহৰত অসমীয়া চুটিগল্প। নতুন দিল্লী। সাহিত্য অকাডেমি। সংশোধিত সংস্কৰণ- ২০১৩।

দাস, শোণিত বিজয় আৰু মুনীন বায়ন। সম্পা.। কথা বৰেণ্য ১০০। গুৱাহাটী। কথা পাব্লিকেশ্বনচ।
প্রথম প্রকাশ - ২০০৬।

নাথ, দ্বীপেন। গণ মাধ্যম, পুথি সম্পাদনা আৰু সাহিত্যৰ সমাজতত্ত্ব। যোৰহাট। বিদ্যা ভৱন।
প্রথম সংস্কৰণ - ২০১৪।

বেজবৰা, নীৰাজনা মহন্ত। সাহিত্যৰ সমাজতত্ত্ব সিদ্ধান্ত আৰু প্ৰয়োগ। ডিব্ৰুগড়। বনলতা। দ্বিতীয়
সংস্কৰণ - ২০১৪।

শইকীয়া, বিনয় মোহন। সম্পা.। শীলভদ্রৰ গল্প সমগ্র (প্রথম খণ্ড)। গুৱাহাটী। বনলতা। প্রথম
প্রকাশ - ২০০৭।

—। সম্পা.। শীলভদ্রৰ গল্প সমগ্র (দ্বিতীয় খণ্ড)। গুৱাহাটী। বনলতা। প্রথম প্রকাশ - ২০০৭।
Sharma, Subhash. *Sociology of Literature*. Jaypur. Rawat Publications. 1st
Edition - 2013.

ISSN: 2454-3837

Vol.-VIII | Issue-I | March 2022

সম্প্রীতি sampriti

ৰাষ্ট্ৰীয় গৱেষণা পত্ৰিকা

Double Blind Peer Reviewed National
Research Journal of Humanities and Social Sciences

UGC-CARE
Listed Journal
(Bi-Lingual)

Editor in Chief
Dr. Dhiraj Patar

Assistant Editor
Dr. Rumi Patar

সম্প্রীতি

ISSN : 2454-3837

ৰাষ্ট্ৰীয় গৱেষণা পত্ৰিকা

SAMPRITI

DOUBLE BLIND PEER REVIEWED NATIONAL RESEARCH
JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Vol.-VIII, Issue-I, March 2022

UGC-Care listed Journal

(Bi-Lingual)

Editor in Chief

Dr. Dhiraj Patar

Assistant Editor

Dr. Rumi Patar

Special support by the Department of Assamese
North Lakhimpur College (Autonomous)

SAMPRITI PUBLICATION
NEAR GAUHATI UNIVERSITY
ASSAM FOREST SCHOOL-781014

Sampriti

Vol : Vol.-VIII, Issue-I, March 2022

ISSN: 2454-3837

pages : 112-119

মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় আৰু শীলভদ্ৰৰ চুটিগল্প

চন্দনা নাথ

গৱেষক, অসমীয়া বিভাগ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

Email: chandanath9@gmail.com

সংক্ষিপ্ত সাৰ

অসমীয়া সাহিত্যৰ উৰাল যিসকল সাহিত্যিকৰ অৱদানেৰে টনকিয়াল হৈ উঠিছে, সেইসকল সাহিত্যিকৰ ভিতৰত শীলভদ্ৰ অন্যতম। প্ৰায় চাৰিশৰো অধিক চুটিগল্প আৰু সাতখন উপন্যাস ৰচনাৰে অসমীয়া সাহিত্যক চহকী কৰা শীলভদ্ৰৰ প্ৰকৃত নাম বেবতী মোহন দত্ত চৌধুৰী। শীলভদ্ৰই ৰচনা কৰা চাৰি শতাধিক গল্পবোৰত তেওঁৰ কৰ্মজীৱনৰ লগতে শৈশৱ আৰু কৈশোৰকালৰ বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা সমৃদ্ধ চিত্ৰ দেখা পোৱা যায়। এগৰাকী সমাজ সচেতন গল্পকাৰ হিচাপে তেওঁ সমাজত প্ৰত্যক্ষ কৰা সৰু-বৰ সামাজিক সমস্যাসমূহকো তেওঁৰ গল্পত চিত্ৰিত কৰিছে। অভিজাত শ্ৰেণীৰ অৰ্থনৈতিক দুৰ্দশা, অসাধু ব্যবসায়ীৰ উত্থান, গণধৰ্ষণ, নৈতিক পতন, হত্যা, অপহৰণ, নাৰী নিৰ্যাতন, সন্ত্ৰাসবাদ, ৰাজনৈতিক অৰিয়্যা-অৰি, আধুনিক মানুহৰ নিঃসংগতা, বস্তুবাদী মানসিকতা, মানসিক বিকাৰগ্ৰস্ততা, দাম্পত্য কলহ, দৰিদ্ৰতা, পৰিবেশ প্ৰদূষণ ইত্যাদি সামাজিক সমস্যাবোৰ তেওঁৰ গল্পৰ বিষয়বস্তুৰ সৈতে অভিন্ন হৈ আছে। এই সমস্যাবোৰৰ ভিতৰত তেওঁৰ গল্পত সততে উত্থাপিত এটা সমস্যা হ'ল মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়। আমাৰ এই গৱেষণা পত্ৰত শীলভদ্ৰৰ গল্পসমূহত মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় কিদৰে প্ৰতিফলিত হৈছে সেই বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হ'ল।

সূচক শব্দ : মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়, নৈতিকতা, পৰিৱৰ্তন।

প্ৰস্তাৱনা :

অসমীয়া সাহিত্য জগতত শীলভদ্ৰ সততে চিনাকি নাম। তেওঁ একে সময়তে গল্পকাৰ আৰু ঔপন্যাসিক হিচাপে সুপৰিচিত। তেওঁ তেওঁৰ জীৱনকালত সাতখন উপন্যাস ৰচনা কৰাৰ বিপৰীতে প্ৰায় চাৰি শতাধিক গল্প ৰচনা কৰি এগৰাকী জনপ্ৰিয় গল্পকাৰ হিচাপেও খ্যাতি লাভ কৰিছে। অৱশ্যে তেওঁ জীৱনৰ স্মৃতিচাৰণ সম্পৰ্কীয় তিনিখন গ্ৰন্থও প্ৰকাশ কৰিছিল। শীলভদ্ৰই ১৯৯৪ চনত মধুপুৰ বহুদূৰনামৰ গল্প সংকলন খনৰ বাবে সাহিত্য অকাডেমি বঁটা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

শীলভদ্ৰৰ চুটিগল্পৰ বিষয়বস্তু বিচিত্ৰ আৰু বৰ্ণাঢ্য। তেওঁৰ গল্পৰ পাতে পাতে অংকিত হৈছে তেওঁৰ শৈশৱ, কৈশোৰ আৰু যৌৱনৰ প্ৰাৰম্ভৰ বিচৰণস্থলী মধুপুৰ তথা মধুপুৰৰ সমৃদ্ধিশালী সভ্যতা-সংস্কৃতি, পৰিৱৰ্তনৰ ধামখুমীয়াত পৰি ক্ৰমাৎ উৰলি যাব খোজা পুৰণি চাম মানুহৰ জীৱন যাত্ৰা, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক তথা মানসিক পৰিৱৰ্তনৰ ছবি। তেওঁৰ গল্পত উন্মোচিত হোৱা সামাজিক পৰিৱৰ্তনৰ এই দিশবোৰৰ ভিতৰত মূল্যবোধৰ পৰিৱৰ্তনে তেওঁৰ কেইবাটাও গল্পৰ মাজেৰে ভূমুকি মাৰিছে। লগতে মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ে সমাজ জীৱনলৈ কঢ়িয়াই অনা অনেক পৰিৱৰ্তন তেওঁৰ গল্পৰ পাতত চিত্ৰিত হৈছে।

অধ্যয়নৰ বিষয়বস্তু আৰু পৰিসৰ :

এগৰাকী সমাজ সচেতন গল্পকাৰ হিচাপে শীলভদ্ৰৰ চুটিগল্পসমূহত সমসাময়িক সমাজৰ বিভিন্ন সমস্যাই স্থান পাইছে। এই সমস্যাবোৰৰ ভিতৰত জমিদাৰৰ সামন্তবাদী সমাজখনৰ জমিদাৰ, ৰায়ত, আধিয়াৰ তথা সাধাৰণ নিম্নবিত্ত মানুহখিনিৰ বিভিন্ন সমস্যা, জাত-পাত, স্পৃশ্য-অস্পৃশ্য, নাৰী শিক্ষা, ৰীতি-নীতি ইত্যাদিৰ লগতে আধুনিক সমাজখনৰ বিভিন্ন সমস্যা যেনে হত্যা, ধৰ্ষণ, সন্তাসবাদ, নাৰী নিৰ্যাতন, ৰাজনৈতিক অৰিয়াকাৰি, বস্তুবাদী মানসিকতা, মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়, পৰিৱেশ প্ৰদূষণ ইত্যাদি উল্লেখযোগ্য। বিষয়বস্তুৰ ব্যাপকতালৈ লক্ষ্য ৰাখি আমাৰ গৱেষণা পত্ৰত মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় বিষয়টোকহে আলোচনাৰ আওতালৈ অনা হৈছে।

অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য আৰু পদ্ধতি :

শীলভদ্ৰৰ চুটিগল্পত প্ৰতিফলিত মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাটোৱেই এই গৱেষণা পত্ৰৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য। বিষয়বস্তুৰ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত মূলতঃ বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰা হৈছে। অৱশ্যে প্ৰয়োজন সাপেক্ষে বৰ্ণনাত্মক আৰু তুলনামূলক পদ্ধতিৰো সহায় লোৱা হ'ব।

মূল বিষয় :

মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় আৰু শীলভদ্ৰৰ চুটিগল্প :

বৰ্তমান আমাৰ সমাজত দেখা দিয়া বিভিন্ন সামাজিক সমস্যাবোৰৰ ভিতৰত মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় এক ডাঙৰ সমস্যা হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। এই সমস্যাৰ ফলস্বৰূপে আজিৰ সমাজ উচ্ছৃংখল, বিভ্ৰান্তিকৰ আৰু অনিশ্চিত এক অন্ধকাৰ ভৱিষ্যতৰ ফালে গতি কৰিছে। নৈতিকতাহীন বৰ্তমানৰ নতুন প্ৰজন্মৰ উচ্ছৃংখল আচৰণ, বিশৃংখল জীৱনধাৰণ প্ৰক্ৰিয়া তথা অনৈতিক কাৰ্য-কলাপে পিতৃ-মাতৃ তথা সমাজ সচেতন ব্যক্তিৰ মনত দুঃচিন্তাৰ উদ্ৰেগ ঘটাইছে। মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ৰ ফলত দিনক দিনে বৃদ্ধি পোৱা অপৰাধ প্ৰৱণতাই সমাজলৈ

কঢ়িয়াই আনিছে অনেক অনাকাঙ্ক্ষিত পৰিবৰ্তন।

মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ যোৱাৰ নঙলামুখতে আমি জানিব লাগিব মূল্যবোধনো কি? সমাজৰ অংগীভূত প্ৰতিজন ব্যক্তি তথা তেওঁলোকে সম্পাদন কৰা প্ৰতিটো কামৰ সঠিক মান নিৰ্ধাৰণৰ বাবে যি এক প্ৰচলিত ধ্যান-ধাৰণাই পথ নিৰ্দেশকৰূপে কাম কৰে সিয়েই মূল্যবোধ। মূল্যবোধ হ'ল সমাজ সংগঠনৰ প্ৰথম চৰ্ত। সহজ অৰ্থত মূল্যবোধ হৈছে আমাৰ সামাজিক জীৱন সুস্থভাৱে পৰিচালনা কৰাৰ বাবে কিছুমান নীতি আৰু আদৰ্শ যিবোৰ মানুহে শিক্ষা আৰু সামাজিকীকৰণৰ যোগেদি আয়ত্ত কৰে। সেয়েহে মূল্যবোধক সদায় সামাজিক দৃষ্টিকোণৰ পৰাহে বিচাৰ কৰা হয়। যিবোৰ কাম-কাজ, আচাৰ-আচৰণ, নীতি-নিয়ম, ব্যক্তি বা সামাজিক হিতৰ পৰিপন্থী তেনেবোৰ কাম-কাজ অথবা নীতি-নিয়মৰ কোনো সামাজিক মূল্য নাথাকে। সামাজিক প্ৰাণী হিচাপে জীৱন-যাপন কৰিবলৈ যাওঁতে মানুহে পালন কৰা যিবোৰ নীতি-আদৰ্শ দহৰ বাবে মঙ্গলজনক হিচাপে চিহ্নিত হয় সেইবোৰেই মূল্যবোধ। মূল্যবোধক সাধাৰণভাৱে নৈতিক মূল্যবোধ, আধ্যাত্মিক মূল্যবোধ, নন্দনতাত্ত্বিক মূল্যবোধ আদি ভাগত ভগাব পাৰি।

মানুহে যেতিয়া সামাজিকীকৰণৰ যোগেদি আহৰণ কৰা মূল্যবোধসমূহৰ ক্ষয় হয়, হ্রাস হয় বা একেবাৰে লুপ্ত হৈ যায়, তেতিয়াই মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় হোৱা বুলি কোৱা হয়। শীলভদ্ৰৰ চুটিগল্পত প্ৰতিফলিত হোৱা সমাজখনত যিবোৰ মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় পাঠক সমাজৰ দৃষ্টিগোচৰ হয় সেইবোৰ প্ৰায়েই নৈতিক মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়। সাধাৰণতে মানুহে সামাজিকীকৰণৰ যোগেদি অৰ্জন কৰা নীতি-আদৰ্শ তথা মানৱীয় গুণাৱলী যেতিয়া মানৱ চৰিত্ৰৰ পৰা হেৰাই যায়, মানুহে যেতিয়া সমাজৰ গ্ৰহণযোগ্য নীতি-নিয়ম, আচাৰ-ব্যৱহাৰৰ বিপৰীতে চলিবলৈ আৰম্ভ কৰে তেতিয়াই নৈতিক মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় হোৱা বুলি কোৱা হয়।

শীলভদ্ৰই তেওঁৰ কেইবাটাও গল্পৰ মাজেৰে মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় চিত্ৰিত কৰিছে। এই অৱক্ষয়ে মানুহৰ মাজলৈ অনাকাঙ্ক্ষিত অনেক পৰিবৰ্তন কঢ়িয়াই আনিছে। পৰিবৰ্তনে সামাজিক সংস্থাবোৰৰ ওপৰতো যথেষ্ট প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছে। 'অসাৱধান' গল্পত গল্পকাৰে ইজনে সিজনক বিনাদিধাই সহায় কৰা, বিপদত অচিনাকি মানুহকো নিস্বার্থভাৱে সহায় কৰাৰ যি নৈতিকতা সেই নৈতিকতাৰ অৱক্ষয় চিত্ৰিত কৰিছে। গল্পৰ কথকৰ মতে তেওঁ যেতিয়া পঁচিছ বছৰীয়া আছিল তেতিয়া তেওঁ তেওঁৰ লগত সম্পৰ্ক থকা প্ৰতিজন সৰু-ডাঙৰ (ইয়াত সৰু-ডাঙৰ শব্দটোৱে ধনী-দুখীয়া, উচ্চ-নীচক বুজোৱা হৈছে) মানুহৰ লগতেই এটা সু-সম্পৰ্ক বজাই ৰাখিছিল। নিজৰ তলতীয়া কৰ্মচাৰীৰ খা-খবৰ লোৱাটো সাধাৰণ কৰ্তব্য বুলি গণ্য কৰিছিল। সেয়েহে তেওঁৰ ড্ৰাইভাৰ হীৰাৰ ক'লেৰা হওঁতে তাৰ ঘৰলৈ গৈ খা-খবৰ লৈছিল, অফিচৰ পিয়ন পিতাম্বৰক ছোৱালীজনীৰ অসুখৰ বাবে মাহৰ শেষত হ'লেও পঞ্চাছ টকা ধাৰলৈ দিছিল, গুৱাহাটী ৰেল ষ্টেচনত পকেট মাৰে পকেট মাৰি পকেট খালি কৰা অচিনাকি কুমাৰ আলীক দহ টকা দি সহায় কৰিছিল। মুঠতে মানুহৰ লগত কথকৰ তেতিয়া এটা ব্যক্তিগত সম্বন্ধ আছিল। সাধাৰণ মানুহবোৰৰ সাধাৰণ সমস্যাবোৰে তেওঁক বিচলিত কৰি তুলিছিল। কিন্তু সেই একেজন কথকেই পঁচিশ বছৰৰ পাছত নিজকে পৰিবৰ্তিত ৰূপত আৱিষ্কাৰ কৰিছে। তেওঁৰ মতে—

“এতিয়া মই নিজক লৈয়ে ব্যস্ত। কোনো দৃশ্য চকুত নপৰে, কোনো কথা কাণতো

নোসোমায়। দুই হাতেৰে নিজকে সাবটি ধৰি আছে। আইনৰ মনত প্ৰবেশ কৰি
আইনৰ মনৰ কথা উপলব্ধি কৰাৰ সময় কত?” (‘অসাৱধান’ ২০৪)

গল্পৰ কথক কিন্তু নিজৰ পৰিৱৰ্তিত মানসিকতাক লৈ সুখী হ’ব পৰা নাই। সেয়েহে
পৰিৱৰ্তিত মূল্যবোধৰ তুলনাত প্ৰাচীন মূল্যবোধেই শ্ৰেষ্ঠ আছিল বুলি অনুভৱ কৰিছে —

“এতিয়া প্ৰত্যেক কথাই হিচাপ কৰি জুখি চুৰাটো এটা অভ্যাসত পৰিণত হৈছে।
কিন্তু লাভ হৈছে কি? এই যে এটা শূন্যতাবোধ কৰিছোঁ, সাময়িক হ’লেও এইটো
কিহৰ কাৰণে? ভুল নকৰিব। এইটো বৈৰাগ্যৰ কথা নহয়।” (‘অসাৱধান’ ১০৪)

‘প্ৰতীক্ষা’ গল্পত সামাজিক মূল্যবোধৰ পৰিৱৰ্তনত মৰ্মাহত মহেশ চৌধুৰী নামৰ মানুহজনৰ
শ্ৰেণী মনস্তত্ত্বৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। চিটি বাছত উঠিবলৈ যোৱা মহেশ চৌধুৰীয়ে বাছ ষ্টেণ্ডত
কেইজনমান ল’ৰাই কথা পাতি থকা শুনি আচৰিত হৈছে। প্ৰতিটো অৰ্ধসমাপ্ত বাক্যত একো
একোটা যৌনাংগ নিৰ্দেশক শব্দৰ সংযোজন কৰি পাতি থকা কথাবোৰ ওচৰত বৈ থকা মহিলা
বা বয়োজ্যেষ্ঠজনে শুনিব বুলিও ল’ৰাহঁতৰ কোনো ভ্ৰক্ষেপ নাই। এনেকুৱা এজাক উচ্ছৃংখল
ল’ৰাই মেৰামতিৰ কাম চলি থকা বাস্তা এটাৰ কাষত খান্দি থোৱা গাঁতবোৰৰ চাৰিওকাষে পুতি
থোৱা বাঁহৰ খুটাবোৰ উভালি পৈশাচিক আনন্দত মতলীয়া হৈ থকা দেখি মহেশ চৌধুৰীয়ে
বাধা দিবলৈ যায়। কিন্তু ল’ৰাজাকৰ এজনে চৌধুৰীক “চালা বুঢ়া গৰু! বাহাদুৰি দেখুৱাবলৈ
আহিছ” বুলি ঢকা মাৰি দিয়ে। ফুটপাথৰ পকাত মূৰত খুন্দা খাই চৌধুৰী অজ্ঞান হৈ পৰে।
তেওঁৰ গাৰ কাষেদি অজস্ৰ মানুহ পাৰ হৈ গ’ল অথচ তাৰ মাজত এনে এজনো মানুহ নোলাল
যিয়ে চৌধুৰীৰ মুখত পানী এটুপি দিব। অথচ জ্ঞান ঘূৰাই পোৱাৰ পাছতো এজন ভাল মানুহৰ
অপেক্ষাত তেওঁ ফুটপাথতেই পৰি ৰৈছে। নৈতিক মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় চিত্ৰ ৰূপায়িত হোৱা
শীলভদ্ৰৰ আন এটা গল্প হৈছে ‘নমুনা’। গল্পটোত ব্যস্ত মহানগৰীৰ ৰাজপথত চলা চিটি বাছবোৰত
অসম্ভৱ ভিৰৰ মাজতে এচাম ল’ৰাৰ আদব-কায়দা দেখি বৃন্দাবন চৌধুৰী আচৰিত হৈছে —

“আইনৰ সুবিধা-অসুবিধা সম্বন্ধে সম্পূৰ্ণ নিৰ্বিকাৰ এইদল ল’ৰাই বাছৰ ভিৰৰ মাজতো
এনেভাৱে বহি আছে যেন নিজৰ ঘৰৰ বহাকোঠাত বহি আড্ডা মাৰি আছে। প্ৰত্যেকৰে
মুখত জ্বলন্ত চিগাৰেট, গোটেই বাছত ধোঁৱাৰ কুণ্ডলী। এই ভিৰত কাৰ পলিষ্টাৰৰ
শাৰীত জুই লাগে, কাৰ কামিজ ফুটা হয়, ঠিক নাই। কাৰো প্ৰতিবাদ কৰাৰ সাহস
নাই।” (‘নমুনা’ ৩০৯)

‘প্ৰতীক্ষা’ আৰু ‘নমুনা’ দুয়োটা গল্পত চিত্ৰিত ডেকা ল’ৰাবোৰৰ এনে কাণ্ডজ্ঞানহীন
কাৰুকাৰ্য্যৰ জৰিয়তে গল্পকাৰে দৰাচলতে মূল্যবোধৰ পৰিৱৰ্তনক প্ৰতিফলিত কৰিছে। প্ৰকৃততে
দৈনন্দিন জীৱনৰ তুচ্ছ প্ৰত্যাহিকতা আৰু আত্মকেন্দ্ৰিকতাই আধুনিক মানুহক এনেদৰে কোঙা
কৰি পেলাইছে যে মানুহে সকলো মানৱীয় প্ৰমূল্যবোধ হেৰুৱাই পেলোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে।
ফলত আমি আমাৰ চৌপাশে সংঘটিত হৈ থকা বিভিন্ন অনৈতিক ক্ৰিয়া-কলাপৰ প্ৰতিবাদ
কৰিবলৈ পাহৰি পেলাইছোঁ। দেখিও নেদেখাৰ ভাও ধৰি গা এৰাই চলা আধুনিক মানুহে কেতিয়াবা
যদি ইচ্ছাকৃতভাৱে মৌনতা অৱলম্বন কৰিছে, কেতিয়াবা আকৌ প্ৰতিবাদ নকৰাটোৱে শ্ৰেয়
বুলি ভাবিবলৈ বাধ্য হৈছে—

“দীৰ্ঘদিন অনুশীলন কৰি তেওঁলোকে একো নেদেখাৰ আৰু নুশনাৰ অভ্যাস
আয়ত্ত কৰি লৈছে। প্ৰয়োজনত বাটত ওলাইছে। নিৰাপদে আৰু অক্ষত দেহে
ঘৰলৈ উভতি যাব পৰাটোৱেই ভাগ্যৰ কথা।” (‘স্মৃতি’ ৩০৬)

‘ককাদেউতা আৰু নাতি ল’ৰা’ আৰু ‘অসুখ’ শীলভদ্রৰ দুটা উল্লেখযোগ্য চুটিগল্প। এই
দুটা গল্পত গল্পকাৰে মানৱীয় মূল্যবোধৰ চৰম অৱক্ষয়ৰ স্বৰূপ অংকন কৰিছে। প্ৰাচীন মূল্যবোধ
মতে হত্যা জঘন্যতম অপৰাধ। তেতিয়া হত্যা কৰাটো বহুত দূৰৈৰ কথা কাৰোবাৰ দুৰ্ঘটনাত
মৃত্যু হ’লেও মানুহ আতংকিত হৈ উঠিছিল। বহু দিনলৈ দুৰ্ঘটনাৰ ভয়াবহ অভিজ্ঞতাই মানুহক
খেদি ফুৰিছিল। সমাজত নাৰীৰ স্থান নিম্ন আছিল যদিও স্ত্ৰী হত্যা, দলবন্ধ ধৰ্ষণ, ছোৱালী শিশু
নিৰ্মাতন ইত্যাদি নাৰকীয় কাণ্ডবোৰ কেতিয়াবা কাচিৎহে ঘটিছিল। কিন্তু আধুনিক ভোগবাদী
সমাজখনত মানুহবোৰ ইমানেই ভোগসৰ্বস্ব আৰু স্বার্থপৰ হৈ পৰিছে যে হত্যা আৰু মৃত্যু
প্ৰাত্যহিক জীৱনৰ এক অপৰিহাৰ্য্য স্বাভাৱিক আৰু সাধাৰণ ঘটনা হিচাপে পৰিগণিত হৈছে—

“আজি দেশৰ কাৰণে হত্যা কৰা হয়, ৰাজনীতিৰ কাৰণে হত্যা কৰা হয়। যাক হত্যা
কৰা হৈছে তাৰ মংগলৰ কাৰণেই হত্যা কৰা হৈছে বুলি পতিয়ন নিয়াবলৈ চেষ্টা
কৰা হয়। এক প্ৰকাৰৰ খেল-ধেমালি বুলি ক’ব পাৰি। মৃগয়া।” (‘অসুখ’ ৩১৬)

বেমাৰ আজাৰত মৃত্যু হোৱাৰ উপৰিও বৰ্তমান সময়ত গুলি খাই মৰা, বোমা বিস্ফোৰণত
মৰা বা নিহত হোৱাও মানুহৰ মৃত্যুৰ অন্যতম স্বাভাৱিক কাৰণ। পুৰণি প্ৰজন্মৰ প্ৰতিনিধি
ককাদেউতাজনে যেনেকৈ এইবোৰ দেখি-শুনি অভ্যস্ত হৈ পৰিছে, ঠিক তেনেকৈ নতুন প্ৰজন্মই
প্ৰতিনিধি তেওঁৰ নাতিজনে টিভি চেনেল আদি প্ৰচাৰ মাধ্যমৰ জৰিয়তে এইবোৰ দেখি-শুনি
জানিব পৰা হৈছে। সেয়েহে সি কোনোবা এজন স্বাভাৱিকভাৱে মৰিলেও কোনে গুলি কৰিলে
বুলি প্ৰশ্ন কৰে। ককাক ঘৰলৈ উভতি আহোঁতে অলপ পলম হ’লেই কোনোবাই ককাকক গুলি
কৰিব বুলি শংকিত হৈ পৰিছে। নতুন প্ৰজন্মৰ এনে অপঘাত মৃত্যুক স্বাভাৱিক বুলি গ্ৰহণ কৰিব
পৰা মানসিকতাই মূল্যবোধৰ চৰম অৱক্ষয়কেই চিহ্নিত কৰে। আধুনিক মানৱ সমাজখনৰ বাবে
ইয়াতকৈ দুৰ্ভাগ্যজনক কথা আৰু কি থাকিব পাৰে। গল্পকাৰৰ ভাষাত—

“অপঘাত মৃত্যুক স্বাভাৱিকভাৱে গ্ৰহণ কৰিব পৰাটোৱে মনুষ্যত্বৰ অৱমূল্যায়নৰ চৰম
নিদৰ্শন। তেতিয়া আৰু মানুহে বীভৎস আতংকৰ কাহিনী শুনিও আতঙ্কিত হৈ নুঠে।
দৈনন্দিন ঘটনা, স্বাভাৱিক ঘটনা।” (‘ককা দেউতা আৰু নাতি ল’ৰা’ ৩০৫)

শীলভদ্রৰ ‘বিদায় জিতু মামা’, ‘প্ৰতীক্ষা’, ‘যন্ত্ৰ মানৱ’, ‘পূৰ্ব নিদৰ্শন’, ‘বিলীয়মান’, ‘অস্তৰংগ’,
‘উদ্ব্ৰেগ-নিৰুদ্ধেগ’, ‘প্ৰদূষণ’, ‘সংবেদন’ আদি কেইবাটাও গল্পৰ মাজেৰে প্ৰাচীন সমাজখনৰ
মানৱীয় মূল্যবোধৰ পৰিৱৰ্তন দেখুৱাইছে। ‘বিদায় জিতু মামা’ গল্পত জিতু মামা নামৰ চৰিত্ৰটিৰ
জৰিয়তে মানৱীয় মূল্যবোধ প্ৰতিষ্ঠিত হৈছে। আনহাতে ৰজনী বৰুৱাৰ কাৰ্যকলাপে মানৱীয়
মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ক তুলি ধৰিছে। কোনো কামত কাৰোপৰা কোনো অনুগ্ৰহ নিবিচৰা জিতু
মামা সহৃদয় আৰু পৰোপকাৰী। কোনোবাই সহায় বিচাৰিলে বা কেতিয়াবা নিবিচৰাকৈয়ে জিতু
মামাই নিজৰ দহোবন কাটি কৰি সহায় কৰিবলৈ আগবাঢ়ি যায়। এদিন ৰাতি গল্পকাৰ আৰু জিতু
মামা ফুটপাথেৰে ক’ৰবাৰ পৰা আহি থাকোঁতে দেখিবলৈ পায় যে ডেকা ল’ৰা এজনে ভাৰা

বেছিকে খোজাৰ কাৰণে বিজ্ঞাবালা এজনক বাস্তৱত পেলাই লৈ নিৰ্মমভাবে প্ৰহাৰ কৰি আছে। প্ৰতি মুহূৰ্তত অন্ততঃ পঞ্চাশজন মানুহে ঘটনাটো দেখি আছে, কিন্তু কোনেও প্ৰতিবাদ কৰাৰ প্ৰয়োজনবোধ কৰা নাই। এজন নিঃসহায় দুৰ্বল মানুহৰ ওপৰত চলি থকা এনে অমানৱীয় অত্যাচাৰ দেখি মানুহবোৰে চাহ খাই থাকিব পাৰিছে। চিগাৰেট জ্বলাই নিচিন্ত মনে হুপা মাৰিছে। আনকি কথাৰ মহলা মাৰি হাঁহি উঠিছে। দৃশ্যটো দেখি গল্পকাৰ উত্তেজিত হৈ উঠিছে যদিও নিজে সোঁ-শৰীৰে গৈ ডেকাজনক বাধা দিবলৈ সাহস কৰিব পৰা নাই। কিজানি ডেকাজনে গল্পকাৰকো ওলোটাই প্ৰহাৰ কৰে। কিন্তু জিতু মামাই সম্ভাৱ্য সকলো কথা আওকাণ কৰি আগবাঢ়ি গৈ ল'ৰাজনৰ হাতত ধৰি কৈছে— “হ'ব দিয়া যথেষ্ট হৈছে আৰু বীৰত্ব দেখুৱাব নালাগে।” (“বিদায় জিতু মামা’ ২৯১)

ঘটনাটোৰ মাজেৰে গল্পকাৰে মানৱীয় মূল্যবোধ তথা সমাজ অৱক্ষয়ৰ ছবি এখন পঢ়ুৱৈ সমাজৰ আগত হৃদয় পৰশাকৈ তুলি ধৰিছে।

‘বিদায় জিতু মামা’ গল্পটোত জিতু মামাৰ বিপৰীতে ৰজনী বৰুৱা এজন স্বাৰ্থপৰ মানুহ। যি কাম কৰি তেওঁ একো প্ৰতিদান নাপায় বা তেওঁৰ একো লাভ নহয় তেনেকুৱা কোনো কামেই তেওঁ নকৰে। যি সময়ত তেওঁৰ সহপাঠী জিতু মামা ওৰফে জিতেনে নিজৰ জীৱনক তুচ্ছ জ্ঞান কৰি বাটৰ কাষত মাৰ খাই থকা অচিনাকি বিজ্ঞাবালা এজনক মাৰ খোৱাৰ পৰা বচাইছে, সেই একে সময়তে ৰজনী বৰুৱাই সম্বন্ধীয় ভতিজাক অনিমেঘৰ অৱস্থা বেয়া বুলি জানিও এবাৰ খবৰ ল'বলৈ যোৱাৰ প্ৰয়োজনবোধ কৰা নাই। বৰঞ্চ গল্পকাৰে নিজে বৰুৱাক হস্পিটেললৈ লগ ধৰাত শিক্ষামন্ত্ৰীৰ ছোৱালীৰ বিয়ালৈ যোৱাতহে গুৰুত্ব দিয়ে। সিদিনা ৰাতিয়েই অনিমেঘৰ মৃত্যু হয়।

গল্পটোত চিত্ৰিত জিতু মামা আৰু ৰজনী বৰুৱাৰ আদৰ্শগত মূল্যবোধৰ এনে বৈপৰিত্যই সামাজিক মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ক প্ৰকট কৰি তুলিছে। সামাজিক মূল্যবোধৰ এই অৱক্ষয় গল্পকাৰৰ কাম্য নহয়। অথচ এয়াই সমকালীন সমাজৰ তথাকথিত বাস্তৱ। শীলভদ্ৰই ‘অনুৰক্তি’ গল্পত মানুহক মূল্যায়ন কৰাৰ চিন্তাধাৰাৰ পৰিৱৰ্তনৰ কথা ব্যক্ত কৰিছে। আজিকালি মানুহৰ সম্পত্তিৰ পৰিমাণ অনুসাৰে মানুহজনৰ মূল্যায়ন কৰা হয়। জ্ঞান, বুদ্ধি এইবোৰৰ কোনো মূল্য নাই। আগতে বিত্ত প্ৰদৰ্শন কৰাটো সুৰুচিৰ পৰিচায়ক নহয় বুলি ভবা হৈছিল। কিন্তু পৰিৱৰ্তিত সময়ৰ লগে লগে এনে মূল্যবোধৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। বৰ্তমান মানুহক মূল্যায়ন কৰা হয় তেওঁৰ বিত্তৰ পৰিমাণৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি। যাৰ অজস্ৰ ধন সম্পত্তি আছে, যিসকল লোকৰ ৰাজসিক অট্টালিকা আছে। যিসকলে গাড়ী-ঘোঁৰা, লগুৱা-লিকচৌৰে পৰিবেষ্টিত হৈ আছে, তেওঁলোকেই সমাজৰ উচ্চস্তৰীয় ব্যক্তি। লাগিলে ব্যক্তিজন বুদ্ধি, বৃত্তিহীন, নৈতিকতাবিহীন এজন দালালেই নহওঁক কিয়।

প্ৰাচীন কৃষিনিৰ্ভৰ গ্ৰামীণ সমাজখনত প্ৰচলিত মূল্যবোধৰ এনে দ্ৰুত পৰিৱৰ্তনৰ গুৰিতেই যে বস্তুবাদ বা ভোগবাদ সি সহজেই অনুমেয়। এই ভোগবাদী বা বস্তুবাদী সমাজ ব্যৱস্থাই বৰ্তমান যুৱ প্ৰজন্মৰ অসুস্থ মানসিকতা গঢ় দিয়াত প্ৰভুত বৰঙণি যোগাইছে। লাহ-বিলাহ তথা অধিক আৰামপ্ৰিয়তাই মানুহৰ স্বভাৱ-চৰিত্ৰলৈ অদ্ভুত পৰিৱৰ্তন কঢ়িয়াই আনিছে। বৰ্তমান সমাজখন ইমানেই বস্তুবাদী হৈ পৰিছে যে মানুহে নিজৰ স্বাৰ্থ সিদ্ধিৰ বাবে নিঃসংকুচে নৈতিকতা, সততাক জলাঞ্জলী দিব পাৰে। ভোগৰ সামগ্ৰীসমূহ আহৰণৰ বাবে দৰকাৰত আজিৰ মানুহে

হত্যা পর্যন্ত কৰিবলৈ কুষ্ঠাবোধ নকৰে। ক্ষমতা আৰু সফলতাৰ পাছত দৌৰি দৌৰি ভাগৰি নপৰা আজিৰ মানুহৰ বাবে ঘোচ লোৱা, ঘোচ দিয়া, জনতাৰ টকা আত্মসাৎ কৰা তেনেই সাধাৰণ কথা। শীলভদ্ৰই তেওঁৰ 'অৰ্থহীন' গল্পত প্ৰদীপ বৰাক এই শ্ৰেণীৰ প্ৰতিনিধি ৰূপত অংকন কৰিছে। প্ৰদীপ বৰাৰ দৰে সাধাৰণ বিষয়া এজনেও ভেঁটি খোৱাৰ জোৰত বাজসিক অট্টালিকা সাজিছে। ভেঁটি খোৱা বিষয়া হিচাপে সমাজত যথেষ্ট বদনাম থকা স্বত্বেও তেওঁ সেই বিষয়ে কোনো পৰোৱাই নকৰে। বৰঞ্চ সাধাৰণ মানুহৰ আগত নিজক জহাইহে ফুৰে—

“আজিকালি কোনো এহিবোৰক অন্যান্য কাম বুলি নাভাবে। বৰং এজন মানুহ যে কিমান দক্ষ, মানুহজনৰ বিস্তৰ পৰিমাণে হ'ল তাৰ নিৰ্ভুল সূচক। অক্ষমবোৰেহে সুদক্ষ মানুহৰ বিস্তৰ পৰিমাণ দেখি ইৰ্ষাত ছলি-পুৰি মৰে। সুযোগ, সাহস বা যোগ্যতাৰ অভাৱ, নীতিগতভাৱে কোনো মানসিক প্ৰতিবন্ধক নাই।” ('আলোকচিত্ৰ' ৪৮৪)

ভোগৰ সামগ্ৰীসমূহৰ প্ৰয়োজন শেষ হ'লেই যিদৰে আদৰ নোহোৱা হয় ঠিক সেইদৰে আজিৰ পৰিৱৰ্তিত সমাজ ব্যৱস্থাত মানুহো প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰীত পৰিণত হৈছে। আগতে মানুহৰ মাজৰ সম্পৰ্কবোৰ আছিল আত্মিক আৰু স্থায়ী। কিন্তু বৰ্তমান মানুহৰ মূল্য প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰীতকৈ কোনো গুণে বেছি নহয়। গল্পকাৰৰ মতে— “মানুহ প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰীত পৰিণত হৈছে। প্ৰয়োজন অনুসাৰে ব্যৱহাৰ কৰি দলি মাৰি পেলাই দিলেই হ'ল।” ('উত্তৰণ' ২৯৭)

আধুনিক মানুহৰ এনে মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ৰ কাৰণ হিচাপে গল্পকাৰে বহু ক্ষেত্ৰত পৰিৱৰ্তিত সমাজ ব্যৱস্থালৈ আঙুলিয়াইছে। তেওঁৰ মতে—

“নতুন পৰিস্থিতিত মানুহৰ মানসিক ৰূপৰো পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। উপায়ো নাই। আগতে মানুহৰ গতি-বিধি আছিল সীমিত। নাই বুলিয়েই ক'ব পাৰি। একে ঠাইতে একে চাম মানুহক লৈ থাকিবলগীয়া হৈছিল। পিছে এতিয়া? আজি মধুপুৰ, কালি গুৱাহাটী, পৰহি দিল্লী, তাৰ পিছদিনা হয়তো নিউয়ৰ্ক। প্ৰতিদিনে পুৰণি বন্ধুবোৰক এৰি নতুন বন্ধু ল'ব লাগে। অনাথ, চুনী, হিভেন ইত্যাদি পুৰণি বন্ধুৰ সলনি নতুন বন্ধু বাজেৰ, সুধাকৰ আৰু এভাৰটন।” ('উত্তৰণ' ২৯৭)

আত্মীয়-স্বজনৰ মৰম-চেনেহ, সামাজিক আকৰ্ষণ এইবোৰ মূল্যবোধ বৰ্তমান সময়ত একেবাৰে মূল্যহীন। দুৰ সম্পৰ্কীয় আত্মীয়-স্বজনৰ কথাটো বাদেই, নিজ পিতৃ-মাতৃ আৰু সন্তানৰ মাজৰ পবিত্ৰ সম্পৰ্কতো বৰ্তমান সময়ত ফাট মেলিছে। বৃদ্ধ পিতৃ-মাতৃক বৃদ্ধাশ্ৰমত ৰখাটো এক প্ৰকাৰ ফেশ্বনৰ দৰেই হৈ পৰিছে। 'নিসংগ' গল্পত বিমল বৰুৱাৰ পুত্ৰই তেওঁক নিসংকোচে বৃদ্ধ নিবাসত থকাৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়াইছে। নিজৰ পুত্ৰ-বোৱাৰী থকা স্বত্বেও অকলশৰীয়াতকৈ থকা বৰুৱা ঘৰৰ ভিতৰতে মৰি কেইবাদিনো পৰি আছিল। 'সম্বন্ধ' গল্পত আন্তৰিকতাপূৰ্ণ সম্বন্ধ বিলাকৰ অপমৃত্যুত নিসংগ হৈ পৰা প্ৰভাত বৰুৱাৰ বৃদ্ধাৰস্থৰ দুখ-যত্নগা চিত্ৰিত হৈছে। মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ৰ এখন সুন্দৰ বাস্তৱ চিত্ৰ প্ৰতিফলিত হৈছে শীলভদ্ৰৰ 'সহপাঠী' গল্পত। গল্পটোত গল্পৰ কথক আৰু গুৱাহাটী নিবাসী চুপাৰিন-টেণ্ডিং ইঞ্জিনীয়াৰ প্ৰশান্ত ফুকন সৰুৰে পৰা নলে-গলে লগা বন্ধু। প্ৰশান্ত ফুকনক লৈ কথকৰ বৰ উচ্চ মনোভাৱ যদিও প্ৰশান্ত ফুকনে কথকৰ উপস্থিতি একেবাৰে ভাল নাপায়। প্ৰকাশ্যে নহ'লেও প্ৰশান্ত

ফুকনৰ কাম-কাজ, তথা আচৰণৰ জৰিয়তে এই কথা প্ৰকাশ পায়। আনকি তেওঁৰ পৰিবাৰৰ আচৰণে মানবীয় মূল্যবোধৰ পৰিপন্থী—

“প্ৰশান্তৰ পৰিবাৰে গভীৰভাৱে একাপ চাহ আনি মেজত থৈ গ'ল। ঠক্ কৰে এটা শব্দ হ'ল। ডালেখিনি চাহ পিৰিছত বাগৰি পৰিল।” (‘সহপাঠী’ ৮৭) গল্পটোত মানুহৰ মাজৰ যি আন্তৰিকতাপূৰ্ণ সম্পৰ্ক সেই সম্পৰ্কক পদানত কৰি প্ৰশান্ত ফুকন আৰু তেওঁৰ পৰিবাৰে কথকৰ প্ৰতি যেনেকুৱা আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰিছে সেয়া মূল্যবোধৰ অৱক্ষয় বাদে আন একো নহয়।

উপসংহাৰ :

সময়, পৰিৱেশ আৰু সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে মানুহৰ ধ্যান-ধাৰণা, যুক্তি-বুদ্ধি, আচাৰ-আচৰণ, আদৰ-কায়দা, ৰীতি-নীতি ইত্যাদি সকলো ক্ষেত্ৰলৈ পৰিৱৰ্তন নামি আহিছে। পুৰণিক স্থানচ্যুত কৰি নতুনৰ প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ লগে লগে পুৰণি মূল্যবোধৰ ভেঁটি ছৰাছৰে খহিব ধৰিছে। ভৌতিক পৰিৱেশৰ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে মানুহৰ মানসিক পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। শীলভদ্ৰই তেওঁৰ বিভিন্ন গল্পৰ মাজেৰে চিত্ৰিত কৰা অতীত সমাজখনৰ মূল্যবোধৰ এনে পৰিৱৰ্তনৰ মূল কাৰক হিচাপে ঘৰুৱা পৰিৱেশ, বিজ্ঞান-প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ ন ন আৱিষ্কাৰ, পাশ্চাত্য সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ, আধুনিক শিক্ষাৰ প্ৰসাৰ, ভোগবাদী মানসিকতা, অৰ্থনৈতিক উন্নয়ন অথবা অনগ্ৰসৰতা, ৰাজনৈতিক বাতাবৰণ আদিলৈ আঙুলিয়াইছে। যুৱ উচ্ছৃংখলতাই বৰ্তমান পৰিস্থিতিত সচেতন মহলক যথেষ্ট চিন্তান্বিত কৰি তুলিছে। কিন্তু ইয়াৰ বাবে অকল যুৱচামক জগৰীয়া কৰিলেই নহ'ব। তেওঁলোকৰ এনে উচ্ছৃংখল স্বভাৱৰ আঁৰত ক'ৰবাত নহয় ক'ৰবাত অভিভাৱক তথা প্ৰচলিত সমাজ ব্যৱস্থাও বহু পৰিমাণে দায়ী।

প্ৰসংগ টোকা :

শীলভদ্ৰৰ চুটিগল্পৰ উদ্ধৃতিসমূহ ২০০৯ চনত বনলতা প্ৰকাশনে প্ৰকাশ কৰা *শীলভদ্ৰৰ গল্প সমগ্ৰ* (১৯৭৫ চনৰ পৰা ১৯৯১ চনলৈ প্ৰকাশিত গল্প) আৰু *শীলভদ্ৰৰ গল্প সমগ্ৰ* (১৯৯২ চনৰ পৰা বৰ্তমানলৈ ৰচিত গল্প) দুখনৰ পৰা দিয়া হৈছে।

প্ৰসংগ গ্ৰন্থপঞ্জী :

আহমেদ, এম. কামালুদ্দিন। *সাহিত্যৰ অভিব্যক্তি*। প্ৰথম প্ৰকাশ। গুৱাহাটী : বাহুৰ, ২০১৪। মুদ্ৰিত।
ইছলাম, আখ্তাৰুল। *সম্পা*। *শীলভদ্ৰৰ সৃষ্টি আৰু দৃষ্টি*। প্ৰথম প্ৰকাশ। গৌৰীপুৰ : জেণ্ড একাডেমী
পাব্লিকেশ্বন ২০১৫। মুদ্ৰিত।

বৰগোহাঁই, হিমালু আৰু হাজৰিকা, ধ্ৰুৱ। *সামাজিক পৰিৱৰ্তনৰ সমাজতত্ত্ব*। প্ৰথম প্ৰকাশ। গুৱাহাটী :
বিদ্যাভৱন ২০১২। মুদ্ৰিত।

বৰ্মন, শিবনাথ। *ৰূপান্তৰৰ বেহৰুপ*। প্ৰথম প্ৰকাশ। গুৱাহাটী : আঁক-বাক, ২০১৩। মুদ্ৰিত।

ৰায়চৌধুৰী, অনিল। *নামনি অসমৰ সামাজিক পটভূমি*। প্ৰথম প্ৰকাশ। গুৱাহাটী : অসম প্ৰকাশন
পৰিষদ ২০১২। মুদ্ৰিত।

শইকীয়া, বিনয় মোহন। *সম্পা*। *শীলভদ্ৰৰ গল্প সমগ্ৰ (প্ৰথম খণ্ড)*। প্ৰথম প্ৰকাশ।

গুৱাহাটী : বনলতা, ২০০৭। মুদ্ৰিত।

শইকীয়া, বিনয় মোহন। *সম্পা*। *শীলভদ্ৰৰ গল্প সমগ্ৰ (দ্বিতীয় খণ্ড)*। প্ৰথম প্ৰকাশ।

গুৱাহাটী : বনলতা ২০০৭। মুদ্ৰিত।

০০০